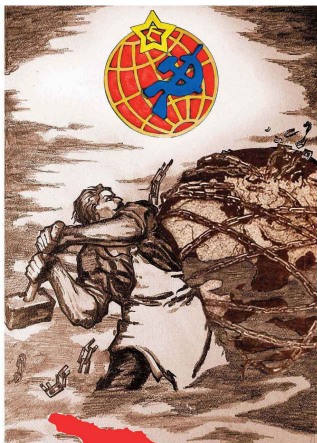

Karl Marx, Friedrich Engels, Vladimir Lenin, Joseph Stalin, Enver Hoxha
5 C l a s s i c s o f M a r x i s m

Comintern (Stalinist-Hoxhaists)

<http://ciml.250x.com>

GEORGIA

Georgian Section
www.joseph-stalin.net

SHMG Press – 2012

Karl Marx Press of the Georgian section of
Comintern (SH) – Stalinist-Hoxhaists Movement of Georgia

К.МАРКС и Ф.ЭНГЕЛЬС

КОММУНИСТИЧЕСКОЙ

ПАРТИИ

МАНИФЕСТА

БАРЫ ДОНА ДЕР
ПРОЛЕТАРИДАР
ХОЛБОУНТИ

БСК(б)П КК-5ы МАРКС—ЭНГЕЛЬС—ЛЕНИН ИНСТИТУТА

САХА АССР ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВАТА
ЯКУТСКОЙ — 1948

К. МАРКС и Ф. ЭНГЕЛЬС

КОММУНИСТИЧЕСКОЙ

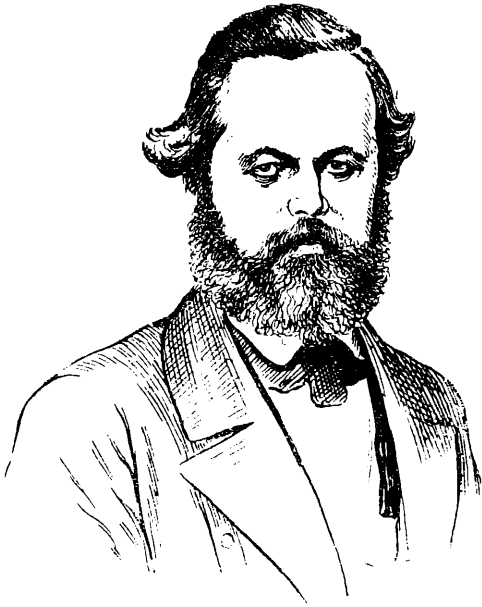
ПАРТИЯ

МАНИФЕСТА

ИЗДАТЕЛЬСТВАТТАН

„Коммунистической партия манифестын“
сахалы тылбаанын бу тахсыта 1948 с.
ОГИЗ политической литература госу-
дарственной издательстватын юбилей-
най таһаарытыттан оноһудунна.

„Коммунистической партия манифестын“ бу таһаарыгын төрдүнэн 1848 сыллаабы немецкэй таһаарыларга киллэриллибит уларытылар, ону тэҕинэн Энгельс английскай таһаарыга оҥорбут эбилэрэ редакционнай бэлиэлэргэ туспайылыннылар. Текст Энгельс 1888 с. английскай таһаарыга уонна 1890 сыллаабы немецкэй таһаарыга киллэртээбит хос быһаарыларынан хааччылына.

Нууччалыы текст оригиналы кытта сага тэнгэннэ, онно урукку тылбаастарга, ол иһигэр 1939 сыллаабы таһаары киэнигэр эмиэ, баар кэккэ албастар көннөрүлүннүлэр. Нууччалыы тексти бэлэмнээһингэ „Манифест“ сорох сирдэрин Ленин оҥортообут тылбаастарын туһанныбыт, уонна тексткэ бүтүннүүтүгэр ленинскэй терминология туттулунна.

„Манифеска“ бары инники тыллар тылбаастара эмиэ подлинниктар туһааннаах текстэрин кытта тэнгэннэ уонна кэккэ түбэлтэлэргэ 1939 с. таһаарыга холуйдахха көннөрүлүннэ.

*БСК(б)П КК-бы Маркс-Энгельс-
Ленин Института*

1872 СЫЛЛААБЫ НЕМЕЦТИИ ТАҢААРЫҢГА ИННИКИ ТЫЛ

„Коммунистар союзтара“ диэн — оччотообу усулуобуйаларга, биллэн турар, кистэлэнг эрэ буолар кыахтаах, бүтүн аан дойду үрдүнэн рабочай тэрилтэ, — 1847 с. сэтимиһигэ, Лондонга буолбут конгрессыгар бэчээккэ таһаарарга анаабыт партия сиһилии теоретической уонна практической программатын огорорго аллараа илии баттаабыттары соруйбута. Бу „Манифест“ ити курдук үөскээбитэ, кини илиинэн суруллуутун олунньутаабы революция* хас да нэдиэлэ иннинэ Лондонга бэчээттэтэ ытыллыбыта. Бастаан немецтии таһаарыллан баран, „Манифест“ Германияба, Англияба уонна Америкаба, бу тылыннан аҕыйаба буолабына, уон икки төгүл тустуспа тахсыбыта буолуо. Кини аан бастаан английскайды 1850 с. „Red Republican“-га мисс Эллен Макфарлейн тылбааһынан тахсыбыта, онтон 1871 с. Америкаба, кырата буолабына, үс суол тустуспа тылбааһынан тахсыталаабыта. Французскай тылыннан бастаан 1848 с. бэс ыйынаабы восстание иннигэр аҕай Парижка уонна соторутаабыта Нью-Йорктаабы, „Le Socialiste“-ба тахсыталаабыта. Саҥа тылбаас бөлөмнөнөр. Польскай тылыннан кини бастакы немецтии таһаарыы кэнниттэн сотору буолаат Лондонга тахсыбыта. Нууччалыы — Женеваба 60-ус сылларга тахсыбыта. Датскай тылга кини эмие күөрэйээт, сотору буолан баран тылбаастаммыта. Кэнники сүүрбэ биэс сылга усулуобуйалар төһө да күүскэ

* Францияба 1848 с. олунньутаабы революцияны этиллэр. *Ред.*

уларыйдаллар, бу „Манифеска“ тэнигилибит уопсай сүрүн балаһыанньалар бүтүннүүтүнэн ыллахха билинги бириэмэбэ даһаны адьаһын сөптөөхтөрүнэн хаалаллар. Сорох сирдэргэ ханнык эмэ көннөрүүлэри киллэриэх баар этэ. Ити сүрүн балаһыанньалары практическойдык туттуу, бу „Манифеска“ бэйэтигэр да этиллэрин курдук, өрүүтүн уонна ханна баһарар сирэйинэн баар исторической усулуобуйалартан тутулуктаах буолуоҕа. Ол иһин II салаа кэннигэр этиллэр революционнай дьаһалларга ураты суолтаны биэрлибэт. Бу миэстэни билигин үгүс өттүнэн атыннык этиэх баар этэ. Кэнники сүүрбэ биэс сылга бөдөн промышленность баарабайдык сайдыбытын, ону тэҥинэн кинини кытта бииргэ рабочай кылаас партийнай тэрилтэтэ үүнөн иһэрин быһыытынан; бастаан олунньутаагы революция, ол кэнниттэн, өссө ордук, пролетариат аан бастаан икки ый тухары политической былааһы тутан олоҕбут Парижской коммунаһы практической опытын быһыытынан, бу программа билинги бириэмэбэ сорох миэстэлэрэ эргэрдилэр. Коммуна ордук уһулуччу „рабочай кылаас бөлөм государственной массынан судургу бас билиэбин уонна кинини тус бэйэтин сыалларыгар үлэлэтиэбин сатаммын“ („Францияҕа гражданской сэрии“. „Рабочайдар аан дойду үрдүнээҕи табаарыстыбаларын Генеральной советын ыңгырыта“, немецтии таһаарыы, бу санаа сиһилии тэнитиллэр 19 стр. көр*) дакаастабыта. Итиэннэ, социалистической литератураны критикалааһын, кини 1847 с. эрэ тириэрдилибитин быһыытынан, биллэн турар, билинги бириэмэбэ толорута суох; эмиз үкчү ол курдук, коммунистар араас оппозиционнай партияларга сыһыаннаһыыларын туһунан бэлиэтээһиннэр (IV салаа) даһаны, сүрүн өттүлэринэн өссө бүгүн даһаны сөптөрүн иһин, политической балаһыанньа адьаһын уларыйбытын уонна онно этиллибит партиялар үгүс өттүлэрин исторической сайдыы сир үрдүттэн соппутун быһыытынан, ол да иһин сорох сорохторунан эргэрибиттэрэ өйдөнүллэр.

Ол эрээри „Манифест“ исторической докумуон буолар, онон биһиги киниэхэ тугу эмэни уларытарга бэйэбитин бырааптаабынан аабымаппыт. Аныгыскы таһаарыы биридэстэрэ, баһар, 1847 сыллаахтан биһиги билинги күннэрби-

---

* К. Маркс, Францияҕа гражданской сэриитин көр. Рабочайдар Аан дойду үрдүнээҕи Табаарыстыбаларын Генеральной советын ыңгырыыта. К. Маркс уонна Ф. Энгельс, Соч., XIII т., II ч., 310 стр. Ред.

тигэр диэритээби кэмш хабар киллэриин тыллаах тахсыба
„Манифест“ бу тахсыта биһиэхэ соһумара бэрт буолан, би-
ниги ити үлэни онгорорго бириэмэтэ суох буолан хааллыбыт.

Карл Маркс. Фридрих Энгельс

Лондон, 1872 с. бэс ыйын 24 к.

1882 СЫЛЛААҔЫ НУУЧЧАЛЫ ТАҔААРЫҔА ИННИКИ ТЫЛ

„Коммунистической партия Манифестын“ нууччалы бастакы тахсыта Бакуин тылбааһынан 60-ус сыллар сагаларыгар тахсыбыта* кини „Колокол“ типографиятыгар бэчээт-тэммитэ. Оччотообу бириэмэбэ „Манифест“ нууччалы тахсыта Арбаа дойдуларга литературнай көрүдүөс курдук көстүөн сөп этэ. Билигин бириэмэбэ ити курдук көрүү букатын сатаныа суох этэ.

„Манифест“ бастакы тахсытын сабана (1847 с. ахсынны) пролетарской хамсааһын тарбаммыта төһө кыарабаһын: „Коммунистар араас оппозиционной партияларга сыһыаннаһыылара“ диэн тihэх глава туохтан да ордуктук көрдөрөр. Манна чуолаан Россия уонна Холбоһуктаах Штаттар суохтар. Ити Россия европейской реакция бүтүнүүтүн тihэх улахан резерватинэн буолар уонна Холбоһуктаах Штаттарга көһүү европейской пролетариат ордор күүстэрин ингэрэр кэмэ этэ. Ити икки дойду Европага сырьену биэрэллэрэ уонна ону кытта бииргэ кини промышленнаһын продукталарын атылаһар рынагынан буолалара. Иккиэн, онон буоллабына, ханныгын да иһин, баар европейской бэрээдэк тирэбинэн этилэр.

Ити барыта билигин сүрдээхтик да уларыйда! Чуолаан европейской иммиграция Хотугу Америкага сир оһоһуута сүнгэнник сайдытыгар кыах биэрбитэ, ол быйэтин күрөстөһиитинэн Европага сир бөдөн уонна бытархай бас билиини саамай төрдүлэриттэн ыла түөрэҥнэтэр. Кини Арбаа Европа уонна ордук Англия промышленной монополиялааһынын кыл-

* Ити этиллэр тылбаас 1869 сыллаахха тахсыбыта. 1888 с. английскай таһаарыга Энгельс инники тылыгар „Манифест“ ити нууччалы тылбааһын тахсыбыт кэмэ эмиэ сыһа ыйыллыбыт (бу таһаары 17 стр. көр). *Ред.*

"Die erste russische Ausgabe des 'Manifests der Kommunistischen Partei', abgedruckt von Bakunin, erschien Anfangs der sechziger Jahre in der Struktur des 'Kolokol'. Der Herausgeber konnte damals in ^{den russischen} ^{Originalen} ^{der Partei} ^{in London} ^{sehen} solche Auffassung vereinzelt ausmüßig.

Wohl beschränktes Lesungsbereich ⁱⁿ ^{den} ¹⁸⁴⁷ / die proletarische Bewegung noch ^{zu} ^{sehen}, zeigte ^{den} ^{Klassen} ^{des} ^{schwarzen} ^{Proletats} ⁱⁿ ^{den} ^{Manifests} ^{Abteilung} ^{der} ^{Kommunisten} ^{zu} ^{den} ^{verschiedenen} ^{Oppositionsparteien} ⁱⁿ ^{den} ^{verschiedenen} ^{Ländern}. Hier ^{haben} ^{sich} ^{gezeigt} - die ^{Partei} ^{Russlands} ^{und} ^{die} ^{vereinigten} ^{Staaten}. Es ^{war} ^{die} ^{Zeit} ^{von} ^{Russland} ^{die} ^{hoffte} ^{große} ^{Reserve} ^{der} ^{europäischen} ^{Jedem} ^{Rest} ^{der} ^{Welt}; ^{so} ^{die} ^{vereinigten} ^{Staaten} ^{die} ^{proletarische} ^{Übermacht} ^{Europas} ^{durch} ^{Überantwortung} ^{abzugeben}. ^{Beide} ^{Länder} ^{worfen} ^{den} ^{Rest} ^{Europas} ^{mit} ^{Wohlproduktion} ⁱⁿ ^{den} ^{Englisch} ^{Abzug} ^{seiner} ^{Produktion} ^{erzeugnisse}. ^{Beide} ^{Länder} ^{waren} ^{dann}

„Коммунистической партии манифесты“ 1882 сыллаары нуууччалы тахсыытыгар Маркс уонна Энгельс инники тыллаарын рукопиһа. (Ф. Энгельс илиитинэн суруйуута).

als, in dieser oder jener Weise, Säulen
der bestehenden europäischen Ordnung.

Kein ganz anderes heute! Grad die eu-
ropäische Einwanderung befähigte Nordame-
rika zu einer riesigen Holzerzeugungsproduktion,
den Konkurrenz des europäischen Grundbesitz-
tums - gewissermaßen Kleines - in diesem
Grundbesitz überschritt. Sie erlaubte zudem
den Vereinigten Staaten, ihre ungeheuren inter-
kontinentalen Pulverquellen mit einer Energie &
aufsteigender Stufenleiter anzufangen. Die
das bisherige industrielle Monopol bestanden
& namentlich Einfluss binnen Kurzem brechen
sines. Kleine Umstände wirken revolutionär
auf Amerika selbst zurück. Das Kleinere & mitt-
lere Grundeigentum der Farmer, die Basis
der ganzen politischen Verfassung, erleidet
noch & noch die Konkurrenz der Kriegerform;
empfehlenswert, in den Industriebezirken
entstehen, sich gleichzeitig zum ersten Mal
ein massenhaftes Proletariat & eine fast
hafte Konzentration der Kapitalien.

Was nun Russland! Während Kollektiv-
tion von 1848-49 fanden nicht nur die

europäischen Führer, auch die europäische
Bewegung in einem der wichtigsten Exem-
plare die soziale Richtung vor dem eben
erwähnten Polarisieren. Der Zar wurde
als Chef der europäischen Reaktion proklamiert.
Neben ihm der Kriegsgeneral der Revolution,
in Jütland, und Russland bildet die Vor-
hut der revolutionären Aktion von Europa.

Das kommunistische Manifest hatte zwei
Aufgaben, die vorhersehbar unvermeidlich
Aufhebung des modernen bürgerlichen Eigen-
tums zu proklamieren. In Russland aber
führen wir, gegenteilig, recht auf die von Re-
aktionären abgewandelt sind, sich eben mit
entwickelten bürgerlichen Grundgedanken,
die größere Hälfte der Boden im Gemein-
besitz der Bauern. Es fragt sich nun: Kann
die russische Revolution, eine vom nach
dem untergeordneten Stand des erwählten Gemein-
besitzes am Boden, unmittelbar in die Hände
des kommunistischen Gemeinbesitzes übergehen?
Oder muss die ungeachtet dem Boden d.,
selben Entwicklungsprozess durchlaufen, der
die geschichtliche Entwicklung des Westens
ausmacht? &

Der einzige Autor, hierauf, der nicht
beizulegen vermag, ist die: Mit der, nach
Revolution der Signal eines proletarischen
Klassen im Westen, aber auch der
Kommunisten in Ost und West.
Kommunisten haben beide einander
gegungen, so kann der jetzige russische
Kommunisten die Boden zum Ausgang.
Kommunisten kommunistischen Entwicklung
sein.

London 21. Januar 1872.

Karl Marx & Engels.

гас бириэмэ иһигэр ууратыах тустаах буолар курдук, оннук эрчимнээхтик оннук кээмэйдэринэн уонна бэйэлэрин промышленнастарын баай источниктарын туһанарга туруналларыгар Холбоһуктаах Штаттарга көнүллээбитэ. Ити икки быһыы иккиэн, Американы даҕаны революционной туһулааһына үтэйэллэр. Фермердэр сирин бытархай уонна орто бас билиилэрэ, — кини политической тутулуун бүтүннүүтүн төрдө, — сүгкөн фермалар күрөстөһиилэригэр кыра-кырааан хотторон иһэр; оттон сити бириэмэбэ промышленнай уокуруктарга үгүс ахсааннаах пролетариат уонна капиталлар үгэ курдук өлгөмнүк түмүллүүлэрэ аан бастаан сайдар.

Россияҕа тийиэбин! 1848—1849 сс. революция бириэмэтигэр европейскай монархтар эрэ буолбакка, ону аһан европейскай буржуалар даҕаны нуучча орооһуутун саҕардыы уһуктан эрэр пролетариаттан суос-сөбөтөх быһанар суолунан аабаллара. Браактаабыны европейскай реакция баһылыгынан биллэрбиттэрэ. Билигин кини революция байыаннай билиэнньигин быһыытынан Гатчинаҕа олорор, оттон Россия Европаҕа революционной хамсааһын бастаан иһэр этэрээтэ буолар.

„Коммунистической манифест“ соругунан аныгы буржуазнай бас билии мүччүргэнэ суох күөнтээн кэлэн иһэр өлүүтүн иһитиннэриитэ. Оттон Россияҕа буоллабына, иирбит түргэнник сайдан иһэр капиталистической үлүһүйүүнү уонна сиргэ саҕардыы олохсуйан эрэр буржуазнай бас билиини кытта кэккэлэһэ, сир улахан аңара бааһынайдар общиннай бас билиилэригэр баарын көрөбүт. Билигин ыйытыллар: нуучча общината — бу сирин первобытнай общиннай холбоһон бас билии, кырдыга, бэлиэр күүскэ үрэллибит форматка — бу сирин бас билии үрдүкү, коммунистической формаҕа кыайан быһаччы уларыыа дуу? Эбэтэр төттөрү кини бастаан эмие Арбаа дойдулар исторической сайдыыларыгар барбыт үрэллиитин хаамыытын барыах тустаах дуу?

Бу боппуруска билигин бириэмэбэ суос-сөбөтөх баар буолуохха айылаах хоруй маннык. Нуучча революцията Арбаа пролетарскай революцияҕа сигналынан буолан, иккиэн бэйэ-бэйэлэрин хардарыта ситэрсэр буоллахтарына, очоҕо сирин билигин нууччалыы общиннай бас билии коммунистической сайдыы тахсар төрдүнөн буолар кыахтаныаҕа.

Карл Маркс. Ф. Энгельс

Лондон, 1882 с. тохсунньу 21 к.

Бу таһаары аан тылыгар мин, хомолтотугар, соботобун илии баттыырга тийэбин. Маркс,—Европа уонна Америка бүтүннүүтүн рабочай кылааһа кимиэхэ да иһирбитинэбэр ордук иһирбит кинитэ—Хайгетскай кладбищага уһун уутун утуйа сытар, уонна кини уһуобун үрдүгэр бастакы От бэлиэр саба үүннэ. Кини өлбүтүн кэннэ „Манифесты“ уларытан оноруу эбэтэр толорон биэри туһунан тыл баар буолуон ханныгын да иһин сатамат. Ордук ол иһин мин манна манныгы толору дьэҥкэтик өссө биридэ этэри адьас наадалаабынан аабабын:—

„Манифесты“ бүтүннүүтүн курдатты барар сүрүн санаа, чуолаан: ханнык бабарар исторической эпоха обществатын экономической производствата уонна киниттэн мүччүргөнө суох үөскөөн тахсар тутула, бу эпоха политической уонна өй-санаа өттүнэн историятын төрдүнөн буолаллар; итиннэхэ сөп түбэһэн (сири первобытной общиннай бас билии үрөллибит бириэмэтиттэн ыла) история бүтүннүү кылаассабай охсуһуу, көлөһүннэтээччи уонна көлөһүннээччи, бас бэринээччи уонна баһылыктааччы кылаастар общественной сайдыы араас сүһүөхтэригэр охсуһууларын историятынан буолта уонна ити охсуһуу билигин көлөһүннэтэр уонна баттанар кылаас (пролетариат) кинини көлөһүннээччи уонна баттааччы кылаастан (буржуазияттан) босхолонуутун, ону кытта сити бириэмэбэ обществаны бүтүннүүтүн көлөһүннээһинтэн, батталтан уонна кылаассабай охсуһууттан саас-үйө тухары босхолообокко эрэ ситиспэт кэрдийигэр хайы-үйөбэ тийдэ, — ити сүрүн санаа бүүс-бүтүннүү уонна агардастыы Маркс гиэнэ буолар¹.

¹ Английскай тылбаас аан тылыгар ыйбытым курдук, „мин санаа-бар, Дарвин теорията биологияга төһө суолталаммытын курдук, историяга эмиз оннук суолталаах буолар,—бу санаага өссө 1845 сыл иннинээҕи хас даҕаны сыл устатын тухары биһиги иккин сыһа чугаһаан испиппит. Бу туһулааһынынан мин тус бэйэм төһө ыраах сыбарыйбыппын мин «Англияга рабочай кылаас балаһыанньата» дигэн үлэм туохтаабар да ордуктук көрдөрөр. Оттон мин Брюссельга 1845 с. саас эмиз Марксы көрсүбүппэр кини бу санааны хайы-үйөбэ чуолкайдаабыт этэ уонна ону мин манна ажалбытым курдук, соччо кэриэтэ дьэҥкэтик миэхэ кэпсээн биэрбитэ“. (1890 с. немецтии таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

Мин итини хайы үйэбэ үгүстүк эппитим, ол эрэери сити этинни билегин „Манифеска“ бэйэтигэр бэриэттэтэр адьас наадалаах.

Ф. Энгельс

Лондон, 1883 с. бэс ыйын 28 к.

1888 СЫЛЛААҔЫ АНГЛИЙСКАЙ ТАҔААРЫҔА ИННИКИ ТЫЛ

— — —

„Манифест“ бэчээккэ „Коммунистар союзтара“ дин рабочай тэрилтэ программатын быһыытынан тахсыбыта. Бу тэрилтэ бастаан ангардас немецкэй, онтон аан дойду үрдүнэн тэрилтэ этэ, уонна континентта 1848 с. иннинээби политической усулуобуйаларга кини хайаатар да кистэлэнг обществанан хааларга тийэрэ. Союз Лондонга 1847 с. сэттиньиэ буолбут конгрехыгар партия бэчээккэ анаммыт киэҥ теоретической уонна практической программатын бэлэмнииртэ Маркска уонна Энгельскэ соруудах бэриллбитэ. Бу үлэ 1848 с. тохсуньуга толоруллубута, уонна кини немецтии тылга илиинэн суруллан олуньу 24 күнүээби французскай революция хас да нэдиэлэ иннинэ бэчээттэтэ Лондонга ытыллыбыта. Французскай тылбаас 1848 сыллаагы от ыйынаагы өрө туруу арыый иннинэ Парижка тахсыбыта. мисс Эллен Манфарлейн онорбут бастакы английскай тылбаас 1850 сыллаахха Лондонга Джордж Джулиан Гарни „Red Republican“-гар тахсыбыта. Датскай уонна польскай таһаарылар эмие тахсыбыттара.

1848 с. от ыйынаагы парижскай восстание — пролетариат уонна буржуазия икки ардыларыгар ити бастакы бөдөн кыргыһы — хотторуута Европа рабочай кылааһын социальная уонна политической модьуйууларын биллэр кэмгэ эмие кэнники былааһна үтүрүйбүтэ. Онтон бэттэх баһыйар иһин оксуһууну эмие, били олуньутаагы революция иннинээбитин курдук, баай кылаас араас бөлөхтөрө ытан барбыттара; рабочай кылаас дьайымы политической көгүлүн иһин оксуһарга уонна орто кылаас радикальнай өттүн уһук кынатын позициятын ыларга кыһарыллыбыта. Ханнык даһаны туспа пролетарскай хамсааһын тыннаах быһыытын биллэриитэ харса суох хам баттанан иһэрэ. Ол курдук, прусскай полиция Коммунистар Союзтара оччотообуга Кельнга баар

Кини комитетын сойуолаан булбута. Кини членнэрэ тутул-лубуттара уонна уон абыс ый тухары түрмэбэ хаайыллан баран 1852 сыллаабы алтынньыга суукка бэриллибиттэрэ. Ити аатырбыт „Коммунистар кельнскэй процесстара“ алтын-ньы 4 күнүттэн сэтинньы 12 күнүгэр диэри барбыта; суут-таммыттартан 7-киһи үстөн алта сылга диэри кириэппэскэ хаайылларга ууруллубуттара. Уураах тахсарын кытта хаалбыт членнэр Союһу формально тарбаппытара. „Мани-фест“ туһунан буолабына, кини сити кэмтэн ыла умнул-лоохха айылаах буолбута.

Оттон Европа рабочай кылааһа баһылыктыыр кылаас-тарга саҕа кимэн киирэр гына эмиэ сөпкө бөбөргөөбүтүгэр Рабочайдар Аан дойдутаабы Табаарыстыбалара күөрэйбитэ. Ол эрээри чопчу сыалынан — Европа уонна Америка проле-тариатын бары охсуһар дьөбүрдээх күүстэрин биир сомоҕо гына түмээри — тэриллибит бу Табаарыстыба „Манифеска“ этиллибит принциптэрин хара маннайгыттан дьэбэлэйдиир кыаба суоҕа. Интернационал программата, кинини англий-скай тред-юнионнар даҕаны, Францияба, Бельгияба, Ита-лияба уонна Испанияба Прудону батыһааччылар даҕаны, Германияба лассальянецтар¹, даҕаны ылынар гына, соччо-нон киэнг буолуохтаах этэ. Маркс ити программаны бу пар-тиялары барыларын астыннарар гына суруйуутугар, кини рабочай кылаас өй-санаа өттүнөн сайдытыгар бүүс-бүтүн-нүү эрэнэрэ, бу сайдыы бииргэ дьайыы уонна хардары-таары санааны билсии мүччүргөнэ суох түмүгүнөн буолуох тустаа-ба. Быһылааннар уонна капитал утары охсуһуу уларыыйы-лара-тэлэрийиилэрэ бэйэлэрэ — онуоха хотуулардааҕар өссө ордук хотторуулар — рабочайдар үөрэнэн хаалбыт барыттан бары эмиир ааттаах рецептэр табыгаһа суохтарын рабо-чайдар өйдөрүгэр мүччүргөнэ суох тизрдиэх уонна рабочай кылаас босхолонуутун дьыһынээх усуллубуйаларын ордук олохтоохтук өйдүүргэ рабочайдары бэлэмниэх тустаах эти-лэр. Маркс ити этиитэ сөптөөх этэ. 1874 с. Интернационал эһиллитигэр рабочайдар 1864 сыллаахха кини олохтонуу-тугар баар бэйэлэриттэн букатын атын буолбуттара. Фран-цияба прудонизм уонна Германияба лассальянство өлөн эрэл-

¹ Лассаль сирэй бэйэтэ биһиэхэ куруук Маркс ученигабын уонна онугун быһыытынан, „Манифеска“ олобурабын диирэ. Ол эрээри 1862 — 1864 с. с. публичнай агитациятыгар государственной кредит көмөлөөх производительной табаарыстыбалары модьуйууттан аһары барбат этэ. (Энгельс хос быһаарыыта.)

лэрэ үгүс өттүлэрэ ити быдан инниттэн Интернационалы кытта ситимнэрин быспыт бэл диэтэр консервативнай английской тред-юнионнар кинилэр быларыын Суонсига буолбут конгресстарын председателэ кинилэр ааттарытан „Континентальной социализм аны биһигини куттаабат буолла“ диир кэмигэр сыыйа чугаһаан испиттэрэ. Дьин кырдык, „Манифест“ принциптэрэ бары дойдулар рабочайдарын ортолоругар балайда тарҕаннылар.

Онон „Манифест“ бэйэтэ даҕаны эмиэ бастакы былаанга тахсан кэлбитэ. 1850 с. ыла немецкэй текст Швейцарияга, Англияга уонна Америкага, хас эмэ төгүл тахсыбыта. 1872 с. Нью-Йоркка кини английской тылга тылбаастаммыта уонна Woodhull and Claflin's Weekly-гэ бэчээттэммитэ. Ити английской текстэн французскай тылбаас оҥоһууларын Нью-Йорктаабы „Le Socialiste“-га бэчээттэммитэ. Ити кэнниттэн Америкага кырата буоллабына өссө икки балайда булкуурдаах английской тылбаастар тахсыбыттара, олортон биридэрэ Англияга хаттаан тахсыбыта. Бакунин оҥорбут бастакы нууччалыы тылбааһа Женевага Герцен „Колокол“-ун типографиятыгар 1863 с. саҕана тахсыбыта; героической Вера Засулич оҥорбут иккис нууччалыы тылбааһа * эмиэ Женевага 1882 сыллаахха тахсыбыта. Саҕа датскай таһаарыы Копенгагенга 1885 с. „Social-demokratisk Bibliothek“-ка тахсыбыта; саҕа французскай тылбаас Парижскай „Le Socialiste“-га 1886 сыллаахха тахсыбыта.** Ситинтэн Мадридка 1886 сыллаахха тахсыбыт испанскай тылбаас оҥоһуллубута. Субу-субу немецкэй таһаарыылар тустарынан этэ да барыллыбат, кинилэр ахсааннара кырата буоллабына уон икки этэ. Абыһах ыйдаабыта Константинопольга тахсыахтаах армянскай тылбаас таһаарааччыта кинигэни Маркс ааттаах таһаарыан куттанан, оттон тылбаасчыт „Манифесты“ бэйэтин айымньытын быһыытынан таһаарарга сөбүлэниминэ, онон эрэ тахсыбакка хаалла диэн миэхэ эттилэр. Атын тылларга кэнники тылбаастар тустарынан мин истибитим да, бэйэм көрбөтөбүм. Онон буоллабына „Манифест“ историята аныгы рабо-

---

* „Россияга социальная сыһыаннаһылар“ (К. Маркс уонна Ф. Энгельс, Соч., XVI т., II ч., 394 стр.) диэн ыстатыйатын тинэх тылдьар Энгельс ити тылбааһы Плеханов тылбааһа диэн ааттыыр. Плеханов бэйэтэ „Манифест“ 1900 с. тахсытыгар тылбааһы кини оҥорбутун эмиэ ыйар. *Ред.*

** Сыла чуолкайа суох ыйыллыбыт. Энгельс этэр французскай тылбааһа „Le Socialiste“-га 1885 сыллаахха тахсыбыта. *Ред.*

чай хамсааһын историятын балайда көрдөрөр; билигини көм-нө кини социалистической литература бүтүннүүтүн саамай киэнник тарбаммыт, ордук аан дойду үрдүнэн суолталаах айымньытынан, Сибиртөн Калифорнияга диэри мөлүүөнүнэн рабочайдар билиммит бүттүүн программаларынан буолар.

Ол да эрээри биһиги кинини суруйарбытыгар кинини *социалистической* манифестынан ааттырбыт сатамат этэ. 1847 с. социалистарынан ааттанан биллэр этилэр, биир өтүгүнэн, араас утопической системаларга охтооччулар: Англияга оуэнистар, Францияга фурьеристар, онуоха итилэр бары хайы-үйөбө өлөн эрэр секталарга сыһа кэхтибиттэрэ; иккис өттүнөн, капиталга уонна барыска туох да оһоло суох, бары социальной дьаллыктары ол-бу араас абырактарынан эмтиэх буолааччы энгин араас социальной отоһуттар. Ити икки түбэлтэлэргэ иккиэннэригэр ити рабочай кылаас хамсааһынын тас өтүгэр турар уонна ордук түргэнник „үөрөхтөөх“ кылаастартан өйөбүл көрдүүр дьон этилэр. Оттон рабочай кылаас аңардас политической перевороттар дубуктары өйдөөбүт уонна обществаны бүтүннүүтүн төрдүттэн уларытан тутуу адыс наадатын дьэбэлэйдиир өттө оччотообуга бэйэтин коммунистическойынан ааттыра. Ити халы-мааргы собуус, куһаҕаннык суоруллубут, аңардас инстинктивнай коммунизм этэ; ол эрээри кини илиитин иминэн саамай сүрүн өттүн булан, утопической коммунизмы: Францияга Кабэ коммунизмын, Германияга—Вейтлинг коммунизмын айар гына рабочай кылаас ортотугар сөптөөх күүстөөх буолбута. Онон, 1847 с. социализм буржуазнай хамсааһын, коммунизм—рабочай кылаас хамсааһына этэ. Социализм, кырата буоллабына континентна, „респектабельнай“ этэ, оттон коммунизм буоллабына онуоха букатын төттөрү этэ. Оттон биһиги хара маннайгыттан „рабочай кылаас босхолонуута рабочай кылаас бэйэтин эрэ дьыалата буолуон сөп“ диэн санаалаахпыт быһыытынан, ити икки ааттартан хайатын таларга биһиэхэ ханнык даҕаны саарбаҕалааһын баар буолуон сатамат этэ. Ону ааһан көнники даҕаны киниттэн аккаастанар туһунан санаа биһиэхэ хаһан даҕаны кирибэтэбэ.

„Манифест“—биһиги бүттүүн айымньыбыт буоллар да, ол да үрдүнэн, кини киининэн буолааччы сүрүн балаһыанньата Маркс киэнэ буолар диэн этэри мин бэйэм иэспинэн ааҕабын. Ити балаһыанньа маннык: хас исторической эпохага экономической производство уонна атастаһыы баһыйар дьобура уонна общество киниттэн усулуобуйаланан тахсар туруга төрүт буолар, бу эпоха политической историята уонна кини өйүн-санаа-

тын сайдытын историята итинэхэ олобулар, кини агардас ити төрүттэн эрэ сатаан быһаарыллын сөп; итиннигин быһытынан кини аймах историята бүтүннүү (сири общиннай бас билиилэхэ былыргы родовой общество үрэллибит кэммиттэн ыла) кылаастар охсуһууларын, көлөһүннээччилэр уонна көлөһүннэтээччи, баһылыктыыр уонна баттанар кылаастар икки ардыларыгар охсуһууларын историятынан буолара; билинги кэмгэ көлөһүннэтээччи уонна баттатааччы кылаас—пролетариат хайы-үйэбэ бэйэтин көлөһүннээччи уонна баһылыктыыр кылаас—буржуазия—батталыттан, ону кытта бииргэ обществаны бүтүннүүтүн ханнык бабарар көлөһүннээһинтэн, батталтан, кылаассабай хайдыһыттан уонна кылаассабай охсуһууттан биирдэ уонна букатыннаахтык босхолообокко эрэ бэйэтин босхолообот гына ити кылаассабай охсуһуу историята бэйэтин-сайдытын оннук кэрдиинин ситтэ.

Мин санаабар, Дарвин теорията биологияга төһө суолталаабай да, историяга соччонон суолталаах буолуох тустаах ити санаага биһиги иккиэн 1845 сыл хас да сыл инниттэн сыһаа чугаһаан испиппит. Мин тус бэйэм ити диэки төһөлөөхтүк сатаан сыбарыйбыппын туохтан да ордук „Англияга рабочай кылаас балаһыанньата“¹ диэн үлэбинэн сыаналыахха сөп. Оттон 1845 с. саас мин Брюссельгэ Марксы кытта көрсүбүппэр, кини ити санааны булан таһаарбыт этэ уонна кини мин бу манна эппитим курдук, соччонон көриэтэ дьэңкэ тылларынан миэхэ кэпсээн биэрбитэ.

Субу строкалары мин 1872 сыллаабы немецкэй таһаарыга биһиги иккиэммит аан тылыттан киллэрэбин:

„Кэники сүүрбэ бизс сылга усулуобуйалар төһө да күүскэ уларыйдаллар, бу „Манифеска“ тэнитиллибит уопсай сүрүн балаһыанньалар бүтүннүү ыллахха билинги бириэмэбэ даҕаны адьаһын сөптөөхтөрүнөн хаалаллар. Сорох сирдэргэ ханнык эмэ көннөрүүлэри киллэриэх баар этэ. Ити сүрүн балаһыанньалары практической туттуу, бу „Манифеска“ бэйэтигэр да этиллэрин курдук, өрүүтүн уонна ханна бабарар сирэйинан баар исторической усулуобуйалартан тутулуку-

---

¹ „The Condition of the Working Class in England in 1844.“ By Frederick Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lovell—London. W. Reeves, 1888 (*Энгельс быһаарымыта*). [Көр. Ф. Энгельс. Англияга рабочай кылаас балаһыанньата. К. Маркс уонна Ф. Энгельс, Соч., III т. Ред.]

таах буолуоҕа. Ол иһин II салаа кэннигэр этиллэр революционнай дьаһалларга ураты суолтаны биэриллибэт. Бу миэстэни билигин атыннык этиэх баар этэ. 1848 сылтан ыла аныгы промышленность баараҕайдык сайдыбытын, ону тэнгинэн кинини кытта бииргэ рабочай кылаас партийнай тэрилтэтэ үүнэн иһэрин быһыытынан; бастаан олунньутааҕы революция, ол кэнниттэн, өссө ордук, пролетариат аан бастаан икки ый тухары политической былааһы тутан олорубут Парижскай коммунатын практической опытын быһыытынан, бу программа билигин бириэмэҕэ сорох миэстэлэрэ эргэрдилэр. Коммуна ордук уһулуччу „рабочай кылаас бэлэм государственнай массынанан судургу бас билиэбин уонна кинини тус бэйэтин сыалларыгар үлэлэтиэбин сатаммын“ (көр. „The Civil War in France; Address of the General Council of the International Working-mens Association“. London, Truelove, 1871, 15* стр., онно ити санаа ордук толорутук этиллэр) дакаастабыта. Итиэннэ социалистической литератураны критикалааһын, кини 1847 с. эрэ тиэрдиллибитин быһыытынан, биллэн турар, билигин бириэмэҕэ толорута суох; эмие үкчү ол курдук, коммунистар араас оппозиционнай партияларга сыһаннаһыларын туһунан бэлиэтээһиннэр (IV салаа) даҕаны, сүрүн өттүлэринэн өссө билигин даҕаны сөптөрүн иһин, политической балаһыанһа адыһын уларыбытын уонна онно этиллибит партиялар үгүс өттүлэрин исторической сайдыы сир үрдүттэн соппутун быһыытынан, ол да иһин сорох сорохтосунан эргэриттэрэ өйдөнүллэр.

Ол эрээри „Манифест“ исторической докумуон буолар, онон биһиги киниэхэ тугу эмэни уларытарга бэйэбитин бырааһтаагынан ааһыммаппыт“.

Бу тылбааһы Маркс „Капиталын“ үгүс өттүн тылбаастабыт тойон Сэмюэль Мур онордо. Кинини биһиги иккин бииргэ көрдүбүт, манна мин исторической майгылаах хас да хос быһаарыылары эбэн биэрдим.

Фридрих Энгельс

Лондон, 1888 с. тохсунньу 30 күнэ.

---

* Көр К. Маркс. Францияга гражданскай сэрин. Рабочайдар Аан дойдутааҕы Табаарыстыбаларын Генеральной советын ыгырымыта. К. Маркс уонна Ф. Энгельс. Соч., XIII т., II ч., 310 стр. уовна ол кэтиннээҕи стр. Ред.

Үөһээ этиллибит строкалар * суруллубуттарын кэннэ „Манифест“ саҥа немецкэй тахсыта наада буолбута, „Манифест“ бэйэтин даҕаны чааһыгар манна ахтыллыан сөптөөх үгүс быһыылар-майгылар буоллулар.

1882 с. Женеваҕа Вера Засулич онорбут, иккис нууччалы тылбаас тахсыбыта: киниэхэ инники тылы Маркс уонна мин суруйбуппут. Хомойуох иһин, кини немецтии илиинэн суруллубут оригинала сүтэн хаалбыт, онон мин нууччалыыттан төттөрү тылбаастыырга тийэйбин, үлэ онтон кыратык сүүйэрэ биллэн турар**. Ол инники тыл бу баар:

„Коммунистической партия манифестын“ нууччалы бастаан тахсыта Бакуин тылбааһынан 60-ус сыллар сагаларыгар тахсыбыта, кини „Колокол“ типографиятыгар бэчээттэммитэ. Оччотообу бириэмэбэ „Манифест“ нууччалы тахсыта Арбаа дойдуларга литературнай көрүдүөс курдук көстүөн сөп этэ. Билигин бириэмэбэ ити курдук көрүү букатын сатаныа суох этэ.

„Манифест“ бастаан тахсытын саҕана (1847 с. ахсынны) пролетарской хамсааһын тарҕаммыта төһө кыараҕаһын „Коммунистар араас оппозиционнай партияларга сыһыаннаһыылаара“ диян тиһэх глава туохтан да ордуктук көрдөрөр. Манна чуолаан Россия уонна Холбоһуктаах Штаттар суохтар. Ити Россия европейскай реакция бүтүннүүтүн тиһэх улахан резервэтинэн буолар уонна Холбоһуктаах Штаттарга көһүү европейскай пролетариат ордор күүстэрин ингэрэр кэмэ этэ. Ити икки дойду иккиэн Европаҕа сырьену биэрэллэрэ уонна ону кытта бииргэ кини промышлениһын бородуукталарын атыылаһар рынагынан буолаллара. Иккиэн, онон буоллабына, ханныгын да иһин, баар европейскай бэрээдэк тирэбинэн буолаллара.

Ити барыта билигин сүрдээхтик да уларыйда! Чуолаан

* Энгельс 1883 сыллаабы немецтин таһаарыыга бэйэтин инники тылын этэр. *Ред.*

** Энгельс ити этэр „Манифест“ нууччалы тахсытыгар Маркс уонна Энгельс инники тылларын суппут немецкэй подлиннига көстүбүтэ уонна Маркс—Энгельс—Ленин Институтун архивыгар ууруллан сытар; бу таһаарыыга ити инники тыл нууччалы текстэ илиинэн суруллубут оригиналыттан тылбаастаан бэрийдэр. *Ред.*

европейскай иммиграция Хотугу Америкаҕа сир оҥоһуута сүҥкэнник сайдытыгар кыах биэрбитэ, ол бэйэтин күрээтэһитинэн Европаҕа сири бөдөҥ уонна бытархай бас билини саамай төрдүлэриттэн ыла түөрэҥнэтэр. Кини Арҕаа Европа уонна ордук Англия промышленнай монополиялааһынын кылгас бириэмэ иһигэр ууратыах тустаах буолар курдук, кээмэйдэринэн оннук эрчимнээхтик бэйэлэрин промышленнастарын баай источниктарын туһанарга туруналларын Холбоһуктаах Штаттарга көнүллээбитэ. Ити икки быһыы иккиэн Американы даһаны революционнай туһулааһыҥна үтэйэллэр. Фермердэр сири бытархай уонна орто бас билиилэрэ, — кини политическай тутулун бүтүннүүтүн төрдө, — сүҥкөн фермалар конкуренцияларыгар кыра-кыраалаан хотторон иһэр; оттон сити бириэмэбэ промышленнай уокуруктарга үгүс ахсааннаах пролетариат уонна капиталлар үгэ курдук өлгөмнүк түмүллүүлэрэ аан бастаан сайдар.

Россияҕа тийиэбин! 1848—1849 сс. революция бириэмэтигэр европейскай монархистар эрэ буолбакка, ону ааһан европейскай буржуалар даһаны нуучча ороһуутун саҥардыы уһуктан эрэр пролетариаттан суос-сөботоһ быһыанар суолунан аабаллара. Ыраахтааһыны европейскай реакция баһылыгынан биллэрбиттэрэ. Билигин кини революция байыаннай билиэнньигин быһыытынан Гатчинаҕа олорор, оттон Россия Европаҕа революционнай хамсааһын бастаан иһэр этэрээтэ буолар.

„Коммунистическай манифест“ соругунан аныгы буржуазнай бас билии мүччүргөнэ суох күөнтээн кэлэн иһэр өлүүтүн иһитиннэри этэ. Оттон Россияҕа буолаһына, ирибит түргэнник сайдан иһэр капиталистическай үлүһүйүүнү уонна сиргэ саҥардыы олохсуйан эрэр буржуазнай бас билини кытта кэккэлэһэ, сир улахан аһара бааһынайдар общиннай бас билиилэригэр баарын көрөбүт. Билигин ыйытыллар: нуучча общината—бу сири первобытнай общиннай бас билии, кырдыга, бэлиэр күүскэ үрэллбит формата—сир бас билии үрдүкү, коммунистическай форматыгар кыһан быһаччы уларыыа дуо? Эбэтэр, төттөрү, кини бастаан эмнэ Арҕаа дойдулар историческай сайдыларыгар барбыт үрэллии хаамытын барыах тустаах дуо?

Бу боппуроска билигин бириэмэбэ суос-сөботоһ баар буолуохха айылаах хоруй маннык. Нуучча революцията Арҕаа пролетарскай революцияҕа сигналынан буолан, иккиэн бийэ бэйэлэрин хардарыта ситэрсэр буолахтарына, оччоһ

сири билинги нууччалыы общиннай бас билии коммунистической сайдыы тахсар төрдүнэн буолар кыахтаныба.

Карл Маркс. Ф. Энгельс

Лондон, 1882 с. тохсунньу 21 күнэ.

Эмиэ ол кэм сабана Женеваба саҥа Польской тылбаас: „Manifest Kommunistsczny“ тахсыбыта.

Ол кэнниттэн саҥа датской тылбаас тахсыбыта „Socialdemokratisk Bibliothek, Kjöbenhavn 1885“. Хомойуох иһин, киһи толорута суох; тылбаасчыкка ыарахан быһыылаах сорох суолталаах миэстэлэр көгүтүллүбүттэр, уонна уопсайынан сорох сирдэргэ дьалабай быһыы суоллара биллэллэр. олоҕор, үлэттэн сыаналаатахха, тылбаасчыт арыый ордук болбомтолоохтук быһыыламмыта буоллар үтүөкөн түмүгү ситиһиэх эбитин быһыытынан, ордук хомолтолоохтор.

1886 с. парижской „Le socialiste“-ба саҥа французской тылбаас тахсыбыта; ити—баччааҥа диэри тахсыбыт тылбаас-тартан бастыҥнара.

Ити французской тылбаастан сол сыллаахха испанской тылбаас оҥоһуулан бастаан мадритской „El Socialista“-ба тахсыбыта, онтон туспа брошюранан тахсыбыта: „Manifiesto del partido Comunista“, por Carlos Marx y F. Engels. Madrid. Administracion de „El Socialista“. Hernan Cortés 8.

Көрүдүөс быһыытынан өссө эттэххэ 1887 с. биир константинопольской издательга „Манифест“ армянской тылбааһын сурулуутун киллэрэ сылдыбыттар этэ; ол эрээри ити үтүө сүрөхтөөх киһи Маркс аата сурулуубут үлэтин таһаарыан дьулайан, тылбаасчыт бу үлэ автарынан бэйэтин ааттаатар ордук буолуох эбит диэбит, ону тылбаасчыта сөбүлөөбөтөх.

Англияба хаста даҕаны ханныгын да иһин сыһа американской тылбаастар тахсыталаабытара. Тигэбэр, 1888 с. сөптөөх тылбаас тахсыбыта. Кинини мин доборум Сэмюэль Мур оҥорбута уонна бэчээккэ биэриэх иннинэ кинини билиги иккиэн өссө биирдэ көрбүппүт. Киһи аата: „Manifiesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels. 1888. London, William Reeves, 185 Fleet st. E. C.“ Ононо мин оҥортообут сорох хос бэлиэлэрим бу таһаарыга эмиэ киридилэр.

„Манифест“ бэйэтэ туспа дьылжалаах этэ. Кини тахсытын (бастаан инники тылга бэлиэтэммит тылбаастар итини дакаастыылар) научнай социализм оччотообуга абыйах ахсааннаах авангарда үөрэ-көтө көрсүбүттэрэ, ол эрээри сотору буолаат 1848 с. бэс ыйыгар парижскай рабочайдар хотторбуттарын кэнниттэн сабаламмыт реакция кинини кэнники былаанна үтүрүйбүтэ, уонна, тигэбэр, 1852 с. сэтиньигэ кельнскэй коммунистары сууттааһынан „сокуонна олобуран“ сокуон тас өттүгэр турарынан биллэриллибитэ. Олунньутаагы революцияны кытта ситимнээх рабочай хамсааһын общественной түһүлгэттэн сүппүтэ, оттон кинини кытта бииргэ „Манифест“ эмиэ кэнники былаанна барбыта.

Европейскай рабочай кылаас баһылыктыыр кылаастар былаастарыгар сана кимэн киирэр гына эмиэ сөпкө бөбүгөбүтүгэр Рабочайдар Аан дойдутаагы Табаарыстыбалара үөскээбитэ. Кини сыалынан Европа уонна Америка рабочай кылааһын бары охсуһар дьобурдаах биир улуу армияга түмсүү буолара. Ол быһытынан кини „Манифеска“ ыйылыбыт принциптэртэн быһаччы олобуран тахсыан сатамат этэ. Кини английскай тред-юнионнар, французскай, бельгийскэй, итальянскай уонна испанскай прудонистар уонна немецкэй лассальянецтар¹ иннилэригэр ааны сабан кэбиспэт, оннук программалаах буолуох тустаах этэ. Манньык программаны—Интернационал* устаабын кириитин чааһын—Маркс суруйбута, ол маастардым тахсыбытын бөл Бакунин уонна анархистар билинэргэ тийбиттэрэ. Маркс „Манифеска“ туруоруллубут принциптэр букатыннаах кыайыларыгар толору эрэнэрэ. Маныаха кини рабочай кылаас өй-санаа өттүнэн сайдытыгар бүүс-бүтүннүү эрэнэрэ. Бу сайдыы бииргэ дьайыы уонна хардары-таары дьүүллөһии мүчүргэнэ суох түмүгүнэн буолуох тустааба. Быһылааннар уонна капитал утары охсуһуу уларыһыылара-тэлэрийиилэрэ—

---

¹ Вихигини кытта сыһааннаһытыгар Лассаль бэйэтин куруук Маркс „ученигабын“ диирэ уонна, оннугун быһытынан, биллэн турар, „Манифеска“ олобураара. Оттон кинини батыһааччы уонна государственнай кредиттээх производительнай табаарыстыбалары кини модьуйуутуттан ырааппат, рабочай кылааһы сүтүнүүтүн государственнай көмө диэки турааччыларга уонна бэйэбэ бэйэ көмөлөһүүтүн диэки турааччыларга үлэрэр дьон тустарынан эттэххэ онно дьыала атыннык турара. (*Энгельс хос быһаарыта.*)

* Көр. К. Маркс. Рабочайдар Аан дойдутаагы Табаарыстыбаларын уонсай устааба. К. Маркс уонна Ф. Энгельс. Соч., XIII т., II ч., 684—687 стр. Ред.

өнүоха хотуулардаафар өссө ордук хотторуулар—охсуһааччыларга, кинилэр ол кэмгэ диэри тутуһа сылдыбыт барыттан бары эмтиир ааттаах средствалара туруга суохтарын көрдөрбөт буолуохтарын, уонна рабочайдар босхолонууларың дьиннээх усулуобуйаларын олохтоохтук өйдүүргэ кинилэр төбөлөрүн ордук ылбаһай онгорбут буолуохтарын сатамат этэ. Маркс ити этиитэ сөптөөх этэ. 1874 с. Интернационал эһиллиитигэр рабочай кылаас 1864 сыллаахха Интернационал олохтонуутугар баар бэйэтиттэн букатын атын буолбута. Прудонизм романскай дойдуларга уонна ураты-түспалассальянство Германияһа тыһа тахсан эрэрэ уонна бэлдиэтэр наһаа консервативнай английскай тред-юнионнар Суонсига 1887 с. буолбут конгресстарын председателэ кинилэр ааттарыттан „Континентальной социализм аны биһигини куттаабат буолла“ диир кэмигэр сыһаа чугаһаан испиттэрэ. Оттон 1887 с. континентальной социализмынан аңардастыы кэриэтэ „Манифеска“ этиллибит теория буолара. Онон буолабына, „Манифест“ историята 1848 сыллаахтан ыла аныгы рабочай хамсааһын историятын биллэрдик көрдөрөр. Билигини кэмгэ социалистическай литература бүтүннүүтүн саамай кивгник тарһаммыт, ордук аан дойду үрдүнөн суолталаах айымньытынан, Сибиртэн Калифорнияһа диэри бары дойдулар үгүс мөлүйүөнүнөн рабочайдарын уопсай программаларынан буолар.

Ол да эрээри кини тахсытыгар биһиги кинини *социалистическай* манифесһынан ааттырбыт сатамат этэ. 1847 с. социалистар диэн икки суол дьон ааттаналлара. Биир өттүнөн, араас утопическай системаларга охтооччулар, ордук Англияһа оуэнистар уонна Францияһа фурьеристар; ити сүүрөөннөр иккиэн хайы үйэбэ оччотообуга сыһаа өлөн эрэр көннөрү секталар буола кэхтибиттэрэ. Атын өттүнөн,— капиталга уонна барыска саамай кыра даһаны оһолу онгорбокко эрэ, араас барыны өмтиир средстваларынан уонна олбу араас абыраһтарынан общественнай алдьархайдары туоратарга дьулуһар эһин араас социальная отоһуттар. Бу икки түбэлтэлэргэ иккиэннэригэр ити рабочай кылаас хамсааһынын тас өттүгөр турар уонна ордук түргэнник „үөрөхтээх“ кылаастартан өйөбүл көрдүүр дьон этилэр. Төттөрү, рабочайдар аңардас политическай тиэрэ эргийиилэр дубуктарың өйдөөбүт уонна обществаны бүтүннүүтүн төрдүттөн уларытан тутууну модьуйар өттүлөрө оччотообуга бэйэлэрин *коммунистическайынан* ааттыллара. Ити өссө кыратык чочуламмыт, инстинктивнэй эрэ, үгүс өттүнөн халы-мааргы соһус коммунизм этэ; ол

эрээри кини утопической коммунизм икки систематын—Францияба Кабэ „экарийской“ коммунизмын уонна Германияба Вейтлинг коммунизмын айар гына сөптөөх күүстөөх этэ. Социализм 1847 с. буржуазнай хамсааһын, коммунизм—рабочай хамсааһын этэ. Социализм, кырата буоллабына континентна, толору түһөр этэ, коммунизм буоллабына—онооха букатын төттөрү этэ. Оттон биһиги хайы-үйэбэ оччотообуга „рабочай кылаас босхолонуута рабочай кылаас бэйэтин эрэ дьыалата буолуон сөп“ диэн санааны бэрт булгуччутук тутуспуппут быһытынан, ити икки ааттартан хайатын таларга мүнүүтэ да устатыгар саарбажалаабатахпыт. Көнник даҕаны киниттэн akkaастанар туһунан санаа биһиэхэ хаһан даҕаны кирибэтэбэ.

„Бары дойдулар пролетарийдара, холбоһун!“—пролетариат тус бэйэтэ модьуйуулардаах туруммут бастакы революциятын—парижской революция арыый иннигэр түөрт уон икки сыллаабыта аан дойдуга ити лозуну биһиги бырахпыпыттыгар аҕыйах эрэ саҕа хардарбыта. Ол эрээри 1864 с. балаһан ыйын 28 күнүгэр арбаа европейской дойдулар үгүс өттүлөрүн пролетарийдара рабочайдар үтүө кэриэстээх Аан дойдутаабы Табаарыстыбаларыгар холбоспуттара. Кырдык, Интернационал бэйэтэ баара эрэ тобус сыл олорбута. Ол эрээри кини тэрийбит бары дойдулар пролетарийдарын саас-үйэ тухары союзтара өссө да тыыннаабын уонна бөл хаһаангытаабар даҕаны ордук бөбөргөөбүтүн туохтан да ордук бүгүнгү күн дакаастыыр. Бүгүн, мин бу строкалары суруйа олодохпуна, европейской уонна американской пролетариат биир армияба, биир знамя анныгар, биир саамай чугастаабы сыл иһин—өссө 1866 сыллаахха Интернационал Женеватаабы конгресыгар, ол кэнниттэн—иккистээн—1889 сыллаабы Парижской рабочай конгресынан туруоруллубут абыс чаастаах нормальной үлэ күнүн сокуон таһааран олохтуур иһин аан бастаан түммүт бэйэтин боевой күүстөрүн көрүнөн эрэр. Бүгүнгү күн дьүһүнэ бары дойдулар капиталистарыгар уонна сири бас билээччилэригэр бары дойдулар пролетарийдара билигин дьин кырдык холбоспуттарын көрдөрүөбэ.

О, Маркс итини бэйэтин харабынан көрөр гына билигин мин аттыбар баар буолбатаһан!

Ф. Энгельс

Лондон, 1890 с. ыам ыйын 1 күнэ.

„Коммунистической манифест“ сага польской таҥаарыгыта наада буолбут чакчыта бүтүн кэккө түмүктэри онгоруу көңүллүүр.

Көнники бириэмэбэ „Манифест“ европейской континентга бөдөҥ промышленность сайдытын биллэр көрдөрөөччүнөн буолбутун туох-ханнык иннинэ бэлиэтиэххэ сөп. Хайа дойдуга бөдөҥ промышленность сайдан истэбин аайы бу дойду рабочайдарын ортотугар, баай кылаастарга холуйдахха, бэйэлэрин рабочай кылаас быһыытынан балаһыанньаларын быһааран өйдүүргэ дьулуһуу күүһүрэн иһэр; кинилэр ортолоругар социалистической хамсааһын кэнгиир уонна „Манифеска“ наадыйыы үүнэр. Онон, „Манифест“ бу дойду тылыгар тарбаммыт экземплярдарын ахсаанынан рабочай хамсааһын эрэ туругун буолбакка, ону ааһан бу дойдуга бөдөҥ промышленность төһө сайдыбытын улахан чуолкайдык быһаарыахха сөп.

Онон „Манифест“ сага польской тахсыта польской промышленность булгуччу сайдытын туоһулуур. „Манифест“ көнники тахсытыттан бэттэх уон сыл устатыгар итинник сайдыы дьинг кырдык баара ханнык даһаны саарбаҕалааһына суох суол. Польской царство, Конгрессовой Польша Российской империя бөдөҥ промышленнай уобалаһа буолла. Нуучча бөдөҥ промышленнаһа араас миэстэлэргэ — биир сорбото Финскэй хомоҕо, иккиһэ центргэ (Москва, Владимир), үсүһө Чернай уонна Азовской муораларга уо. д. а. тарбанан турдаһына — польской промышленность балайда кыараҕас сиргэ мунньулуунна уонна итинник түмүллүү ордуктарын даһаны, ноцоотторун даһаны сүгэр. Конкуренциялаһар нуучча фабриканнара поляктары барыларын нууччатыйтарга төлөннөөх бабаларын утаран туран, Польша утары мөһөйдиир пошлиналары модьуйаннар ити ордуктары билиннилэр. Ноцоото буолаһына — польской фабриканнарга даһаны, нуучча правительстватыгар даһаны — польской рабочайдар ортолоругар социалистической идеялар түргэнник тарбаныларыгар уонна „Манифеска“ наадыйыы үүнэн иһиитигэр, онно буолар.

Оттон нуучча промышленнаһын киэптии үүммүт польской промышленность ити түргөн сайдыта, бөйөтин туһугар, поль-

* Польской таҥаарыга инники тыл немецтии тылынан оригиналтан онгоһуллубут тылбааһынан бэриллэр. *Ред.*

скай народ баранары билбэт тыннаах күүһүн сага дакаастааһынынан уонна кини кэнэбэски омук быһыытынан чөлүгөр түһүүтүн сага мэктиэтинэн буолар. Оттон тутулуга суох күүстээх Польша чөлүгөр түһүүтө — агардас поляктары эрэ буолбакка, ону ааһан биһигини барыбытын таарыйар дыһала буолар. Европейскай народтар аан дойду үрдүнөн истинник иллэһиилэрэ ити народтар хастара хаһынан бэйэлэрин дыһэлэригэр толору хаһаайын буоллахтарына, ол эрэ усулуобуйага туругурап кыахтаах. Пролетарскай охсуһааччылар пролетариат знаматын анынан тиһэбэр тийээн буржуазия үлэтин толорбут 1848 с. революциялара, ону тэгинэн бэйэтин дууһатын бирикээсчиктэрин — Луи Бонапарт уонна Бисмарк — илиилэринэн Италия, Германия, Венгрия тутулуга суох буолууларын олоххо киллэрдэ. 1792 сылтан ыла революцияга ити үс дойдулар үһүн онорбуттарынааһар үгүһү онорбут Польшаны, 1863 сыллаахха нууччалар кини күүһүн уон төгүл баһыйар күүстэрэ кимиититтэн сәниэтэ быстан эрдэбинэ соботохтуу бырахпыттара. Польша тутулуга суох буолуутун шляхта сатаан иддэ да хаалбатага, хаттаан сәриилээн да ылбатага, буржуазия ити тутулуга суох буолууга билиһини бириэмэбэ, кырата буолабына, кыһаммат даҕаны. Оттон европейскай нациялар дьүүрөттик иллэһэллэригэр кини адьас наадалаах. Ити тутулуга суох буолууну арай эдэр польскай пролетариат эрэ сәриилээн ылар кыахтаах, хата кини илиитигэр ити тутулуга суох буолуу толору хааччылынна. Польша тутулуга суох буолууга Европа атын өттүн бүтүннүүтүн рабочайдарыгар Польскай рабочайдарга бэйэлэригэр адьас наадатын курдук, соччонон наада.

Ф. Энгельс

Лондон, 1892 с. олунньу 10 күнэ.

1893 СЫЛЛААБЫ ИТАЛЬЯНСКАЙ ТАҕААРЫГА ИННИКИ ТЫЛ

Итальянскай ааҕааччыга

„Коммунистической партия манифестын“ тахсыта 1848 с. кулун тутар 18 күнүн кытта, Миланга уонна Берлингэ буолбут революциялары — биридэрэ европейскай континент хаба ортотугар, иккиһэ — средиземноморскай дойдулар хаба орто-

лоругар баар икки нациялар, ол бириэмэбэ диэри бытары-йыыттан уонна ис ирээннэртэн мөлтөөбүт уонна ол иһин атын дойдулар баһылыктааһыннарыгар киирбит,—ити икки нациялар сэбилэниилээх өрө турууларын кытта лоп курдук кэриэтэ бииргэ түбэһиспитэ. Италия австрийской императорга бас бэриммит эбит буоллабына, Германия нуучча ыраактаабытын арыый халты буолан баран, өнтон итэбэһэ суох батталыгар баара. 1848 с. кулун тутар 18 күнүнээҕи быһылааннар түмүктэрэ Италияны уонна Германияны ити сааттан быһаабыттара; 1848 сылтан 1871 сылга диэри ити икки улуу нациялар чөллөрүгөр түспүт уонна кинилэргэ ханныгын да иһин тутулууга суох буолууларын төннөрбүт эбит буоллахтарына, ол, Карл Маркс эппитин курдук, 1848 с. революцияны хам баттаабыт дьон, бэйэлэрин бабаларын утаран туран, кини дуһатын бирикээсчиктэринэн буолбуттарыттан тахсыбыта.

Сир аайы ити революция рабочай кылаас дьыалатынан буолбута: чуолаан кини баррикадалары тутуталаабыта уонна бэйэтин тыһынын сиэртибэлээбитэ. Ол эрээри аңардас парижской рабочайдар правительстваны сууллааран туран буржуазнай тутулу үмүэ сууллаарарга адьас чопчу дьулуспуттара. Ол эрээри кинилэр бэйэлэрин кылаастарын уонна буржуазия икки ардыларыгар баар мүччүрүйбэт өстөһүүнү кинилэр өйдөөбүттэрин да иһин, дойду экономической сайдыыта даҕаны, французской рабочайдар өйдөрүн сайдыыта даҕаны социальной уларытан тутууга кыах биэрэр гына, оннук кэрдиһи өссө ситэ иликтэрэ. Ол иһин революция быйангара тигэбэр тийгэн капиталистар кылаастарын илиилэригэр киирбитэ. Атын дойдуларга буоллабына—Италияҕа, Германияҕа, Австрияҕа—рабочайдар хара маннайгыттан буржуазия былааска кэлиитигэр, онно эрэ көмөлөспүттэрэ. Ол эрээри ханык да дойдуга национальной тутула суох буолуу баар эрэ буоллабына, буржуазия оччоҕо эрэ баһылыктыыр кыахтаах. Ол иһин 1848 с. революция оччотообуга диэри тутулуктаах дойдулары: Италияны, Германияны, Венгрияны биир сомоҕо уонна тутулууга суох буолууга аҕалыах тустаах этэ. Билигин Польша уочарата кэллэ.

Онон, 1848 с. революция социалистической буолбатах да эбит буоллар, кини социалистической революцияҕа суол ыраастаата. Бары дойдуларга бөдөн промышленность сайдыытын үөскэппит буржуазнай тутул, ону тэҥинэн, кэнники түөрт уон бивс сылларга сир аайы үгүс ахсааннаах, түмсүбүт уонна күүстээх пролетариаты үөскөттө; кини онон буоллабына, „Манифест“ тылынан эттэххэ, кинини бэйэтин иинявэччилэри

үөскөттө. Хас туспа нация тутулуга суох буолуутун уонна биир сомоботун чөлүгөр түһэриитэ суох пролетариат аан дойду үрдүнэн холбоһуута даҕаны, уопсай сыаллары ситиһэргэ ити нациялар эйэлээх уонна оттомноох иллэһиилэрэ даҕаны баар буолуон сатамат. 1848 сыл иннинээби политической усулуобуйаларга итальянскэй, венгерскэй, немецкэй, польскэй, нуучча рабочайдарын ханнык эмэ бүтүүн аан дойду үрдүнэн действиелэрэ баар буолуобун санаан боруобалаан көрүң эрэ!

Онон буоллабына 1848 с. кыргыһылар мээлэ хаалбатылар. Ити революционнай көмтэн ылатаабы түөрт уон биэс сыллар даҕаны мээлэ ааспатылар. Кини быйаҥнара торолуйан эрэллэр, оттон мин, „Манифест“ тахсыта аан дойду революциятын тэнсигинэн буолбутун курдук, бу итальянскэй тылбаас тахсыта итальянскэй пролетариат кыайытын үтүө тэнсигинэн буолуон баҕарабын.

„Манифест“ капитализм ааспыт өттүгөр революционнай суолталаабын кырдыгынан толору билинэр. Бастакы капиталистическай нация Италия этэ. Феодалнай орто үйөлөр бүтүүлэрэ, аныгы капиталистическай эра саҕаланыта биир сүҥкэн киһинэн бэлиэтэммиттэрэ. Ол—итальянец Данте, орто үйөлөр бэстилизэнэй поэта уонна ону кытта бииргэ саҥа бириэмэ бастакы поэта. Билигин, эмиэ 1300 с. курдук, саҥа историческай эра кэлэн эрэр. Италия ити саҥа, пролетарскай эра төрүүр чааһын саас-үйэ тухары бэлиэтээн хаалларар саҥа Дантени биэриэ дуо?

Фридрих Энгельс

Лондон, 1893 с. олунньу 1 күнэ.

КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИЯ
МАНИФЕСТА

Европаны барык кэрийэр—коммунизм барыга. Бу барыгы ытык сойуолааһын туһугар эргэ Европа бары күүстэрэ: паапа уонна ыраахтааҕы, Меттерних уонна Гизо, французскай радикаллар уонна немецкэй полицейскайдар холбостулар.

Ханна баарый, былааска турар кини өстөөхтөрө коммунистическайгын диэн холуннарбатах оппозиционнай партиялар? Ханна баарый, оппозиция ордук бастаан иһэр представителлэрин да, ону тэҥинэн бэйэтин реакционнай өстөөхтөрүн да коммунизмынан хардары бэйэтин туһугар баһаабырдан буруйдаабатах оппозиционнай партия?

Ити чахчыттан икки түмүк тахсар.

Коммунизм күүс буолбутун Европа бары күүстэрэ билинэллэр.

Коммунистар бүтүн аан дойду билиитигэр бэйэлэрин өйдөрүн-санааларын, бэйэлэрин сыалларын, бэйэлэрин дьулуһууларын аһаҕастык атэллэрэ уонна коммунизм барыгын туһунан дойбохторго партия бэйэтин манифесын утары туруораллара хайы үйэбэ уолдьаста.

Итинник сыалынан Лондонга саамай араас национальнас-таах коммунистар мустаннар, маннык „Манифесы“ онгорон-нор английскай, французскай, немецкэй, итальянскай, фла-мандскай уонна датскай тылларга таһаараллар.

Б У Р Ж У А Л А Р У О Н Н А П Р О Л Е Т А Р И Й Д А Р ¹

Ааспыт обществалар² барыларыи историята кылаастар охсуууларыи историята этэ.

¹ Буржуазия—дизн аныгы капиталистар кылаастара буолар, кинилэр общественной производство средстваларын бас билэллэр уонна наймыланар үлэнэн туһаналлар. Пролетариат—дизн аныгы наймыланар рабочайдар кылаастара буолар, кинилэр производство средстваларыттан маппыт буоланнар тыыннаах буолар туһугар бэйэлэрин рабочай күүстэрин атыылырга тийээллэр. (1888 с. английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

² Ол аата суруллубут источниктарынан биһиэхэ тийбит история бүтүннүүтэ. 1847 сыллаабыга общество история иннинээби периода, ханнык да суруллубут история иннинээби общественной тэрилтэ өссө букатын да кэриэтэ биллибэт этэ. Ити кэнниттэн Гакстгаузен Россияга сири общиннай бас билии баарын аспыта, Маурер германскай аймахтаа барыла историческай сайдыыларыгар тирээн тахсыбыт общественной төрүттэринэн сири общиннай бас билии буолбутун дакаастаабыта уонна сири бүтүүн бас билиилээх сельскэй община Индияттан Ирландияга дизри общество первобытнай форматынан буолара биитэр буолбута сыйыа быһаарыллан тахсыбыта. Морган *биис ууһун* ис дынгин уонна кини *аймах* иһигэр балаһыанньатын бэйэтин аһытынан дьыаланы бүтэри ситэрбитэ, онон ити первобытнай коммунистическай общество кини типичнэй форматын ис тэриирин ырытан таһаарбыта. Ити первобытнай обществатаабы община үрэллниттэн ыла, общество оһуобай уонна, тигэбэр, бэйэ бэйэлэрин уун-утары турсуһар кылаастарга арагаланыыта сағаланан барар. Мин ити үрэллии хаамытын „Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats“, 2 е изд., Stuttgart. 1886. [Көр. Ф. Энгельс. „Происхождение семьи частной собственности и государства“. К. Маркс и Ф. Энгельс—Соч., т. XVI, ч. 1.] (1888 с. английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

Көгүллээх уонна кулут, патриций уонна плебей, помещик уонна крепостной, маастар¹ уонна кини үлэһитэ, кылгаттахха —баттааччы уонна баттанааччы—саас-үйэ тухары бэйэ бэйэлэрин кытта өстөһө сылдьаллара, куруутун общественаны бүтүннүүтүн революционнайдык уларытан тутуунан эбэтэр охсуһааччы кылаастар бүттүүн умсууларынан бүтөр быыстала суох, соробор кистэлэн, соробор илэ охсуһууну ыталлара.

История урукку эпохаларыгар сир аайы кэриэтэ общество араас сословиеларга, общественной балаһыанһа элбэх араас сүһүөхтэригэр толору кэччиктэниитин булабыт. Былыргы Римнэ биһиги патрицийдары, аттаахтары, плебейдэри уонна кулуттары көрөбүт; орто үйэлэргэ—феодалнай тойоттору, вассаллары, цех маастардарын, кинилэр үлэһиттэрин уонна крепостнойдары, итиниэхэ эбии бу кылаастар хас биир-диилэрин ахсын кэриэтэ өссө оһуобай градациялар бааллар.

Сууллубут феодалнай общество түгэбиттэн тахсыбыт аныгы буржуазнай общество кылаассабай утарсыылары эспэтэбэ. Кини эргэлэр оннуларыгар саҥа кылаастары, баттал саҥа усуллубуйаларын уонна охсуһуу саҥа формаларын эрэ туруорбута.

Ол эрээри, биһиги эпохабыт, буржуазия эпохата, кини кылаассабай утарсыылары судургуппутунан, онон атыннанар: общество бүтүннүү улам-улам ордук икки өстөөх улахан лаабырга, бэйэ бэйэлэригэр утары турар икки улахан кылааска—буржуазияҥа уонна пролетариатка хайдан иһэр.

Орто үйэтэҕи крепостнойдартан бастакы куораттар көгүллээх нэһилиэнньэлэрэ үөскээбитэ; куораттаабылар ити сословиеларыттан буржуазия бастакы сыдыаннара сайдыбыт-тара.

Американы уонна Африканы эргийэр муора суолун аһы уүнэн иһэр буржуазия үлэлииригэр хамсыырыгар саҥа хонууну айбыта. Ост-Индия уонна Китай рынактара, Американы колониялааһын, колониялары кытта атастаһыы, атастаһыы үбэ уонна уопсайынан табаар үксээһинэ эргин, муоранан сылдыһыы, промышленность оччотообуга диэри хаһан да иһилибэтэх өрө көтөбүллүүтүн уонна, сонон, үрэллэн эрэр феодалнай общество иһигэр революционнай сыдыаннар түргэнник сайдыыларын айбыта.

---

¹ Цеховой маастар—диэн ити цех толору бырааптаах членэ, цех иһигэр маастар, кини старшината буолбатах, (1888 с. английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

Промышленность производстватын урукку феодальной эбэтэр цеховой тэриллитэ сага рынкатары кытта бииргэ үүвэи иһэр кыһанылары аны астыннарар кыаҕа суох буолбута. Кини оннун мануфактура ылбыта. Цеховой маастардар орто промышленной сословиенан үтүрүйүллүбүттэрэ; тус-туспа мастарыскай иһигэр үлэни үллэстии үөскээбититтэн араас корпорациялар икки ардыларыгар үлэни үллэстии сүппүтэ.

Ол эрээри рынкатар мэлдьитин үүнэн испиттэрэ, кыһамны мэлдьитин улаатан испитэ. Кинини мануфактура даҕаны астыннарбат буолбута. Онуоха паар уонна массыына промышленнаска революцияны оҥорбуттара. Мануфактура оннун аныгы бөдөн промышленность ылбыта, орто промышленной сословие оннун миллионер-промышленниктар, бүгүн промышленной армиялар баһылыктара-аныгы буржуалар ылбыттара.

Бөдөн промышленность Америка аһыллытынан бөлөм-нэммит аан дойду рынагын айбыта. Аан дойду рынага өргөн, муоранан сылдыһы уонна хонуунан сылдыһы средстваларын дохсун сайдыларын үөскөспитэ. Ити бэйэтин уочаратыгар промышленность кэҥиригэр сабыдыаллаабыта уонна промышленность, өргөн, муоранан сылдыһы, тимир суоллар төһө үүммүттэрэй да, соччонон буржуазия сайдыбыта, кини бэйэтин капиталларын улаатыннарбыта уонна орто үйөтөөбиттэн хаалбыт кылаастары барыларын кэлин былаанна үтүрүйэн испитэ.

Онон буоллабына, аныгы буржуазия бэйэтэ уһун хаамылаах сайдытттан, производство уонна атастаһы дьобурдарыгар үгүс перевороттартан үөскээбитин көрөбүт.

Буржуазия сайдытын ити сүһүөхтөрүттэн хастара хаһынан сөптөөх политической кыайыларынан добуһуолланаллара¹. Феодаллар баһылыктыылларыгар баттаммыт сословие буолааччы, коммунаҕа², сэбилэниилээх уонна бэйэтэ дыһанар

---

¹ 1888 с. Энгельс редакциялаабыт английскай тылынан таһаарытыгар „сितिһинэн“ диэн тыл кэннигэр: „бу кылаас“ диэн эбилбит. *Ред.*

² Францияҕа үөскээн эрэр куораттар, «үһүс сословие» быһытынан, бэйэлэрин феодальной баһылыктарыттан уонна тойотторуттан олохтоох дыһаныны уонна политической бырааптары сэриилээн ылыахтарын бэл иннинээҕи биризмэттэн ыла, „коммуналар“ диэн ааттаналлара. Уопсайынан этэххэ, буржуазия экономической сайдытын саамай көрдөрүүлээх дойдутун быһытынан Англияны, буржуазия политической сайдытын холобурун быһытынан—Франция-

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletariat aller Länder vereinigt euch.

London.

Verhandelt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“

von F. O. Buzard.

44, LIVERPOOL STREET, BROADWAY.

«Коммунистической партии Манифестын» 1848 сыллаабы тахсытын
обложката.

холбогч буолааччы манна—куораттаагы тутулуга суох республика буолааччы, онно—монархия ыраахтаагы суолун төлөөччү үһүс сословиета* онтон мануфактура периодугар сословнай эбэтэр абсолютнай монархия сағана дворянствага утары турааччы уонна уопсайынан бөдөг монархиялар кылаабынай тирэхтэрэ буолааччы,—итинник буржуазия бэйэтин сайдытыгар ааспыт кэрдиистэрэ; тиһэбэр, бөдөг промышленность уонна аан дойду рынага олохтоммуттун ыла аныгы представительнай государствага уһулуччу политической баһылыктааһыны кини дьэ кыайан ылбыта. Аныгы государственной былаас диэн—буржуазия кылааһын бүтүннүүтүн бүттүүн дьыалаларын дьаһайааччы комитет эрэ. Буржуазия историяга уһулуччу революционнай оруолу толорбута.

Буржуазия баһылыктырын ситиспит сирин аайы кини бары феодальной, патриархальной, идилическэй сыһыаннаһылары үлтүрүппүтэ. Кини „айылбаттан бэриллибит тойотторугар“ кини баайар феодальной эриэн кыаһылары аһыммакка быһыта тыыппыта уонна дьоннор икки ардыларыгар бэйэ эрэннин көрүнүүттэн, аһынар сүрөбү суох „ыраас харчыттан атын ханнык да ситими“ хаалларбьта. Кини тагараһыт нусхал санаа ытык өрүкүйүүтүн, рыцарды өрө күүрүүнү, мэссээнни уйағас сүрөбү бэйэни хараны муустаах уутугар тимирдибитэ. Кини киһи сирэй бэйэтин үтүөтүн атастаһы үбөгына кубулуппута уонна аата-ахсаана биллибэт бөлөбүнэн ылыллыбыт уонна бэйэнэн булуллубут көнүллэр оннуларыгар *соботох* эргин эрэ саатар суобаһа суох көнүлүн туруорбута. Быһа эттэххэ, кини религиознай уонна политической көрүннүк эрэллэринэн сабыллыбыт көлөһүннээһини илэбодо, саатары билбэт, туруору, тыйыс көлөһүннээһининэн уларыппыта.

Буржуазия баччаанга диэри бочуоттаагынан аабыллыбыт

ны ылылынна. (1888 с. английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыта.)

Коммуна—бэйэлэрин феодальной тойотторуттан бэйэлэрэ дьаһанарга бастакы бырааптарын атыылаһан эбэтэр сэриилээн ылан бараннар, бэйэлэрин куораттаагы общиналарын Италияга уонна Францияга куорат дьоно ити курдук ааттыыллара. (1890 с. немецкэй тыһынан таһаарыыга Энгельс хос быһаарыта.)

* 1888 с. английской таһаарыыга: „куораттаагы тутулуга суох республика“ диэн тыллар кэннилэриттэн „Италияга уонна Германияга буолтун курдук“ диэн эбиллибит, онтон, „Монархия ыраахтаагы суолун төлөөччү үһүс сословиета“ диэн тыл кэннигэр „Францияга буолтун курдук“ диэн эбиллибит. *Ред.*

уонна баччаанга диэри киһи истиг сүрэбиттэн долгуйан ту-
ран көрөр үлэ-хамнас бары биистэрин ытык килбиэннэрин
мэлиппитэ. Кини луохтууру, сокуонньуту, аҕабыты, поэты,
үөрөх киһитин бэйэтин хамнастаах үлэһиттэрэ гына кубу-
луппута.

Буржуазия көргөнүнэһи сыһыаннаһытыттан сүрэби дол-
гутар манньыйы сабылыгын саралыы тарпыта уонна кинини
аҕардас харчынан эрэ сыһыаннаһыга түһэрбитэ.

Буржуазия Реакционердары орто үйэлэргэ итинник
күүрдөн үөрдээччи баламат күүс күөрэйиитэ сүрэбэлдьээһин
уонна улугуруу добуһуоллаах буоларын көрдөрбүтэ. Киһи
үлэтэ-хамнаһа тугу айар кыахтаабын аан бастаан кини
эрэ көрдөрбүтэ. Кини египетскэй пирамидалартан, римскэй
уу сүүрэр турбалартан уонна готическай собуордартан ис-
кусство букатын атын эриэккэс дыктилэрин айбыта; кини
народтар көһүүлэриттэн уонна кирмэстөөх походтартан бу-
катын атын походтары оҕорбута.

Буржуазия производство орудияларын куруутун уларып-
пакка эрэ, онон буолабына, производственной сыһыанна-
һылары, оттон онон буолабына, — бары общественной сы-
һыаннаһылары бүтүннүүлэрин даһаны куруутун революция-
лаабакка эрэ тыыннаах буолуон сатамат. Төтөрү,
производство эргэ дьобуруун уларыппакка хааллары урук-
ку промышленной кылаастар барылары тыыннаах буолуу-
ларын бастакы усулубуйатынан буолара. Производстваҕа
тохтобула суох перевороттар, общественной сыһыан-
наһылар барылары быыстала суох долгуйуулары, саас-үйэ
тухары эрэлэ суох буолуу уонна өрө мөхсүү — буржуазнай
эпоханы бары ааспыт эпохалартан туспатыталлар. Бары кө-
һүйбүт, дьэбиннийбит сыһыаннаһылар, кинилэр үйэлэр ту-
хары ытыгылааммыт туох баар өйдөрүнүүн-санааларыныын
урусхалланаллар, бары сана күөрэйвөччилэр — унуобуруохта-
рын иннинэ эргэрэ охсоллор. Бары сословной уонна хамсаа-
бакка турбут сүтөр, бары ытык-кэриэс дьүдэтиллэр, онтон
дьонно, тиһэбэр тийиэн, бэйэлэрин олохторун балаһыанна-
тын уонна бэйэлэрин хардарыта сыһыаннаһылары чэбдик
арахтарынан көрөллөрүгэр тийээллэр.

Продукталары мэлдьитин улаата турар батарыга наады-
йы буржуазияны аан дойдуну тула сүүрдөр. Кини ханна
баҕарар дьуобарыахтаах, ханна баҕарар олохсуйуохтаах, хан-
на баҕарар сибээс туттуохтаах.

Буржуазия аан дойду рынагынан туһаныынан бары дой-
дулар производстваларын уонна туттууларын аан дойду үр-

дүнэн үргүлдүү көлим онгорбута. Кини реакционердар улуу хомолторугар, промышленность атабын анныттан, кини урут турбут национальной кырсын төлө охсон ылбыта. Промышленность саамай былыргы национальной салаалара эжинилэр уонна күн аайы эстэллэр. Кинилэри промышленность сага салаалара үтүрүүэллэр, ол сага салаалары олохсутуу бары сайдыылаах нациялар тыыннаах буолалларын боппуруоһунан буолан иһэр, промышленность оннук сага салаалара олохтоох сырьену уларытан онгорор эрэ буолбакка, хата, аан дойду саамай ыраах уобаластарыттан тиэйиллэр сырьену уларытан онгороллор уонна бу эрэ дойду иһигэр буолбакка, аан дойду бары муннуктарыгар туттулар фабричнай продукталары онгороллор. Бэйэ дойдутун продукталарынан дуоһутулар эргэ наадыыылар оннуларыгар сагалар күөрэйэллэр, олору дуоһутарга саамай ыраах дойдулар уонна саамай араас климаттар продукталара наадалар. Эргэ олохтоох уонна национальной бүгүү уонна бэйэ производстватыгар олоруу оннугар нациялар бары өттүнэн ситимнэрэ уонна бэйэ бэйэлэриттэн бары өттүттэн тутулуктаналара күөрэйэр. Материальной даҕаны уонна духовной да производство өттүнэн ити курдук. Тус-туспа нациялар өйдөрүн үлөтин илгэтэ бүттүүн бас билии буолаллар. Национальной агардастыыы уонна мунгурданыы улам-улам ордук сатамныта суох буолан иһэллэр уонна үгүс национальной итиэннэ олохтоох литературалартан аан дойду үрдүнэн биир литература үөскүүр.

Буржуазия производство бары орудияларын түргэнник тупсаран сайыннарыынан уонна сылдыһыга мунгура суох чэпчэтии ньымаларынан туһанан, цивилизацияга бары, оннооһор саамай варварскай, нациялары тардар. Кини табаардарын чэпчэки сыаналара—бу баар ыарахан артиллерия, ол көмөтүнэн кини бары китайскай истиэнэлэри дөлбөрүтэ тэптэрэр уонна атын дойду омуктарыгар варвардар саамай дүүккүөрдөөх өстөнүүлэрин хотор. Кини, бары нациялары өлөр күтталынан үтэйэн туран, производство буржуазнай дьобурдарын кыһарыйан ылларар, кини бары нациялар цивилизация диир ааттанааччыны бэйэлэригэр киллэрэргэ, ол аата, буржуа буоларга тириэрдэр. Биир тылынан эттэххэ, кини аан дойдуну бэйэтин дүүһүнүн-бодотун курдук дүүһүннээн бодолоон бэйэтигэр айынар.

Буржуазия дэриэбинэни куорат баһылыктааһыныгар бас бэриннэрдэ. Кини баарабай куораттары айда, кини тыа нэһилиэнньэтигэр холоостоххо куорат нэһилиэнньэтин ахсаанын сүрдөөх үрдүктүк улаатыннарда уонна, онон, нэһилиэнньэ

балайда сорботун дэриэбинэтээҕи олох ньүдү-балайыттан ороон таһаарда. Уонна кини дэриэбинэни куораттан тутулуктаах онгорбутун курдук, варварды уонна варвар агардаах дойдолары цивилизованнай дойдолартан тутулуктаах, бааһынайды народтары—буржуазнай народтаран, Илини—Арбааттан тутулуктаах онордо.

Буржуазия производство сөбө-сэбиргэлэ, бас билии уонна нэһилиэнньэ бытарыйыларын улам-улам ордук эһэн иһэр. Кини нэһилиэнньэни хойуннарда, производство сэбин-сэбиргэлин кииннээтэ, бас билиини аҕыйах илиигэ түмнэ. Ити мүччүрүйбэт түмүгүнэн политической кииннээһин буолбута. Туе-туспа тускулардаах, сокуоннардаах, правительствалардаах уонна таможенной түһэриилэрдээх, бэйэ бэйэлэрин кытта союзнай эрэ кэриэтэ сыһаннаһыларынан сибээстээх тутулуга суох уобаластар, *биир* правительствалаах, *биир* сокуон таһаарыылаах, *биир* национальной кылаассабай тускулаах, *биир* таможенной кыраныссалаах *биир* нацияҕа түмүллэн хааллылар.

Буржуазия бэйэтин кылаассабай баһылыктааһынын сүүс сыла туола илигинэ кини иннинээҕи бары көлүөнэлэр айбыттарын холбуу ылбыттааҕар ордук үгүс ахсааннаах уонна ордук баарабай производительнай күүстэри айда. Айылҕа күүстэрин бас билии, массыынай производство, промышленнаска уонна сир оҥоһуутугар химияны туттуу, пароходства, тимир суоллар, электрическэй телеграф, аан дойду бүтүн сорболорун үүннэри сирдэригэр кубулууту, борокуот сылдыаргына өрүстэри көнөрүү, сир аннытан уккуллан тахсыбыкка дылы бүтүн нэһилиэнньэ маассалара, — общественной үлэ түгэхтэригэр итинник производительнай күүстэр нухарыйа сыталлара буолуо диэн ааспыт сүүһүнэн сыллартан хайалара сэрэйбитэ баарай!

Онон, буржуазия тирэбирэн үүммүт производство уонна атастаһы средствалара феодальной обществаҕа айыллыбыттарын көрдүбүт. Производство уонна атастаһы ити средствалара сайдыларын биллэр кэрдииһигэр феодальной общество производстватын уонна атастаһытын усулуобуйалара, сир оҥоһуутун уонна промышленность феодальнойды тэриллитэ, биир тылынан эттэххэ бас билиитэ феодальной сыһаннаһылар сайдыбыт производительнай күүстэргэ хайы-үйэбэ сөп түбэһиспэт буолбуттара. Кинилэр производстваны, кини сайдытыгар көмөлөһөллөрүн оннугар, хата туормастыыр буолбуттара. Олор киниэхэ кыаһы буола кубулуйбуттара. Кинилэри алдьатар наада буолбута онон кинилэр алдьатыллыбыттара.

Кинилэр оннуларын бэйэтигэр сөптөөх общественной уонна политической тутуллаах, буржуазия кылааһын экономической уонна политической баһылыктааһыннаах көнүл конкуренция ылбыта.

Биһиги көрөн турдахпытына ситинник хамсааһын баратурар. Производства уонна атастаһыга буржуазнай сыһаннаһылаах, бас билиигэ буржуазнай сыһаннаһылаах, производство уонна атастаһы итиччэ сүҥкөн модун сэбин-сэбиргэлин аһа күүһүнэн айбыт курдук аныгы буржуазнай общество сир аннынаагы күүстэри албаан таһааран баран аны мантан антах кыайбакка баһыйтарбыт аптаах киһиэхэ маарынныыр. Хас эмэ уон сыл тухары промышленность уонна эргиэн историялара аныгы производительнай күүстэр аныгы производительнай сыһаннаһылары утары, буржуазия тыыннаах буолуутун уонна кини баһылыктааһынын усулубуйатынан буолааччы бас билии сыһаннаһыларын утары уордайыларын историята эрэ буолар. Дөрүн-дөрүн буола-буола төннөн кэлэн буржуазнай общество бүтүннүүтэ тыыннаах буолуутун улам-улам ордук суостаахтык саарбагалатар торговой кризистэри да ыйдахха уолдьаһар. Торговой кризистэр сағана анардас оһоһуллубут продукталар буолбакка, ону аһан хайы үйэбэ айыллыбыт производительнай күүстэр балайда өттүлөрэ эмиз мэлитиллэллэр. Кризистэр бириэмэлэригэр урукку ааспыт эпохаларга букатын толооһунан көстүөххэ айылаах общественной сыстыганнаах дьаһан, — наһаа үөскөтүө сыстыганнаах дьаһанга тунуйар. Общество көрүөх бэтэрэ өттүнэ эмискэччи варварство туругар төттөрү бырабыллыбыт буолан хаалар, сут, бары бүтүүн алдьатылаах сэрии кинини тыыннаах буолар илгэлэриттэн мэлитипитин курдук буолар; промышленность, эргиэн мэлитилибиккэ дылы буолаллар, — ол тобо? Общество наһаа цивилизациялаабыттан, тыыннаах буолар илгэтэ наһаа элбэбиттэн, наһаа улахан промышленнастаабыттан уонна эргимннээбиттэн. Кини дьаһалыгар баар производительнай күүстэр буржуазнай цивилизация уонна* буржуазнай бас билиигэ сыһаннаһылар сайдыларыгар аны туһалаабат буолан хаалаллар, хата төттөрү, бу сыһаннаһыларга кинилэр наһаа улаатан хааллылар, буржуазнай сыһаннаһылар кинилэр сайдалларын хааччахтыллар; уонна производительнай күүстэр кинилэргэ буржуазнай сыһаннаһылар туруорбут хаачахтарын хотон.

* 1872 с. немецтии таһаарыттан ыла кэнники таһаарыларга барыларыгар буржуазнай цивилизация уонна* көтүтүллүбүттэр. *Ред.*

бардахтарына кинилэр буржуазнай общественаны бүтүн-нүүтүн түөрэ булкуйаллар, буржуазнай бас билии баар буолуутугар кутталынан суоһуулар. Буржуазнай сыһыаннаһылар бэйэлэрэ айбыт баайдарын батарыхтарын наһаа кыараҕас буолулар. Буржуазия кризистэри хайдах хоторуй? Биир өттүнэн, бүтүн күргүөм производительнай күүстэри кыһаллан эһиинэн, иккис өттүнэн, саҥа рынактары сэриилээн ылынан уонна эргэлэри ордук олохтоохтук туһанынан. Онон буолабына, тугунан хоторуй? Кини ордук үгүс өрүттөөх уонна ордук алдыатылаах кризистэри бэлэмнииринэн итиэннэ кинилэргэ утары туруорулар күүстэри аһыйатынан.

Буржуазия феодализмы самнарбыт саата-саадаҕа билигин буржуазияны бэйэтин утары туһайыллан эрэр.

Ол эрэри буржуазия, кинини бэйэтин өлөрөр сааны-саадаҕы эрэ уһанан таһаарбата; кини ити сааны-саадаҕы бэйэтин утары туһайыахтаах дьоннору даҕаны—аныгы рабочайдары, *пролетарийдары* үөскөттэ.

Буржуазия, ол аата, капитал төһө улахан кээмэйинэн сайдарый да, соччонон пролетариат эмиэ, үлэни буллахтарына эрэ, оттон кинини кинилэр үлэлэрэ капиталы улаатыннарарын эрэ тухары булаллар, оччоҕо эрэ тыыннаах буолар аныгы рабочайдар кылаастара сайдар. Бэйэлэрин биир-биир атылыгыра кыһарыллар ити рабочайдар, эргиэн ханнык бабарар атын малын курдук, син-биир оннук табаар буолаллар, онон ол иһин, конкуренция бары түбэтэлэригэр, рынок бары биэтэгнээһиннэригэр биир кэмник обустараллар.

Массыналары туттуу үүнэн уонна үлэ тус-туспа үллэриллэн пролетарийдар үлэлэрэ бэйэтин ханнык да туһунан анал характердаабын, ону кытта бииргэ рабочайдары тардар ханнык да кэрэтин сүтөрдө. Рабочай массынаҕа көннөрү самылыгынан эрэ буолан иһэр, киниттэн аҥардас саамай судургу, саамай биир эрэ дьүүһүннээх, туохтан да чэпчэкитик үөрөтиллэр ньымалар эрэ эрэйиллэллэр. Рабочайдарга туттуллар ороскуоттар буоллахтарына, ол иһин, кини олобор уонна кини удьуора уһуругар эрэ адыс наадалаах тыыннаах буолар илгэнэн, аҥардастыы кэриэтэ соччо эрэ кээмэйинэн мунурданаллар. Ол эрэри ханнык да табаар, оттон онон буоллабына, үлэ* даҕаны сыаната, кини производстватын

* Маркс кэнники, рабочай үлэтин буолбакка, рабочай күүһүн атылыгыр диэн көрдөрбүтэ. Бу туһунан Маркс „Наймыланар үлэ уонна капитал“ диэн 1891 сыллаахха тахсыбыт үлэтигэр Энгельс киллэри тылын көр. К. Маркс уонна Ф. Энгельс, Соч., XVI т., II ч., 130 стр. Ред.

өрскуотугар тэн буолар. Ол иһин, үлэ киһини тардар кэрэ-тэ суоҕа төһө улаханнык үүнэрий да, хамнас соччонон кыччаан иһэр. Ону ааһан: массыналары туттуу уонна үлэни түнэтии төһө улаханнык үүнэрий да, үлэ да кээмэйэ соччонон улаатар.* Ити эбэтэр үлэлиир чаас ахсаана улааппытыттан эбэтэр субу кэччик кэмгэ эрэйиллэр үлэ улааппытыттан, массына хаамышта түргэтэбититтэн уо. д. а. тахсар.

Аныгы промышленность патриархальной маастар быычыкайкаан мастерскойун промышленной капиталист бөдөн фабрикаатыгар кубулутта. Фабрикаҕа чөмөхтөммүт рабочайдар маассалара саллааттыы тэриллэллэр. Промышленной армия эрэдэбизийдэрин быһыытынан, кинилэр унтер офицердар уонна офицердар бүтүн сололорун көрүүлэригэр киирэллэр. Кинилэр—буржуазия кылааһын, буржуазнай государство эрэ кулуттара буолбатахтар,—кинилэри хас күн уонна чаас аайы массына, үлэлиллэрин кэтээччи киһи уонна туох ханнык иннинэ фабрикалаах буржуа тус бэйэтэ кулут оҕостоллор. Бу кырыктаах быһыы кини тиһэх сыалынан байыы буолара төһө аһаастык этиллэрий да, соччонон бытархайымсах, абааһы көрүллэр, соччонон кыһыылаах-абалаах буолар.

Или үлэтэ хапсаҕайы уонна күүһү төһөнөн кыратык эрэйэрий да, ол аата, аныгы промышленность төһө улаханнык сайдарый да, соччонон эр киһи үлэтэ дьахтар уонна оҕо үлэтинэн үтүрүллэн иһэр. Рабочай кылаас туһугар буоллабына, эр киһи, дьахтар уонна саас тус-туспата ханнык да общественной суолтатын сүтэрэр. Саастарыттан итиэннэ эр киһилэриттэн уонна дьахталларыттан көрөн тус-туспа ороскуоту эрэйэр үлэ орудиелара эрэ бааллар.

Рабочайы фабрикалаах көлөһүннээн бүтөн, рабочай бэйэтин хамнаһын харчынан ылара дьэ кэллөбүнэ, оччоҕо кини үрдүгэр аны буржуазия атын сорохторо—дьүөлөөх, лааппылаах, бырыһыанҥа иэс биэрээччи уо. д. а. саба түһэллэр.

Орто сословие алын араҕалара: бытархай промышленниктар, бытархай эргиэмсиктэр уонна рантьелар, ремесленниктэр уонна бааһынайдар,—ити кылаастар барылара, соробор, кинилэр кыра капиталлара бөдөн промышленной предприятияны тутарга тийибэтиттэн уонна ордук бөдөн капиталистары кытта конкуренцияны тулуйбатыттан, соробор, кинилэр профессиональной мастерствалара производство санганымаларыгар холуйдахха сыаналара эстэриттэн, пролетариат

* 1868 с. английской таһаарыыга „үлэ да кээмэйэ“ диэн тыл онугар „үлэ да ыарахана“ диэн бэчээттэммит. *Ред.*

кэккэтигэр түһэллэр. Пролетариат нэһилиэнньэ бары кылаастарыттан ити курдук хомуллар.

Пролетариат сайдыы араас сүһүөхтэрин ааһар. Кини буржуазияны утары охсуһуута кини бэйэтэ баар буолбутуттан ыла сабаланаар.

Охсуһууну бастаан тус-туспа рабочайдар, онтон биир фабрика рабочайдара, ол кэнниттэн биир сиргэ үлэ биир салаатын рабочайдара кинилэри сирэй бэйэтинэн быһаччы көлөһүннүүр буржуа утары ыталлар. Рабочайдар охсууларын производство буржуазнай сыһыаннаһыларын эрэ утары буолбакка, ону ааһан производство орудиеларын да утары ыталлар; кинилэр конкуренциялаһар омок табаардарын эһэллэр, массыналары алдьаталлар, фабрикалары уоттууллар, орто үйэтээби рабочай суох буолбут балаһыанньатын күүстэринэн хаттаан төннөрөргө холоноллор.

Бу сүһүөххэ рабочайдар дойду үрдүнэн бүтүннүүтүнэн ыһыллыбыт уонна конкуренциянан үлтүрүтүллүбүт маасса буолаллар. Рабочай маассалар түмүллүүлэрэ билингитэ кинилэр тус бэйэлэрин холбоһууларын түмүгүнэн өссө буолбат, хата бэйэтин политической сыалларын ситиһэр туһугар пролетариаты бүтүннүүтүн хамсатыах тустаах уонна билингитэ өссө хамсатар кыахтаах буржуазия холбоспутун түмүгүнэн буолар. Бу сүһүөххэ пролетарийдар, оһон буолабына, бэйэлэрин өстөөхтөрүн утары охсуспаттар, бэйэлэрин өстөөхтөрүн утары- абсолютнай монархия тобохторун, сирин бас билээччилэри, промышленнай суох буржуалары, бытархай буржуалары утары охсуһаллар. Оһон бары исторической хамсааһын буржуазия илиитигэр түмүлэр: манник усулуобуйа ситиһилибит кыайыы хас биирдиитэ буржуазия кыайыыта буолар.

Ол эрээри, промышленность сайдыытын кытта пролетариат аһардас аһсаан эрэ өттүнэн үүммэт; кини улахан маассаларга түмүллэр, күүһэ үүнэр, уонна ону кини улам ордук билинэн иһэр. Массыналар үлэ араас салаалара бэйэ бэйэлэриттэн туспаларын улам-улам суурайан уонна хамнаһы сир аһсын кэриэтэ биир тэг намыһах таһымга түһэрэн иһэтэхтэрин аайы, ол кээмэйинэн пролетариат тускулара уонна олобун усулуобуйалара улам-улам дэхсилэнэн иһэр. Буржуалар бэйэлэрин икки ардыларыгар үүнэн иһэр конкуренциялара уонна мантан таһсар торговай кризистэр рабочайдар хамнастара улам ордук күүскэ биэтэгниригэр илдьэллэр; массыналар улам түргэнник сайдан иһиилэрэ, кинилэр быыстала суох тупсарыллыылара пролетарийдар олохторун балаһыан-

ньатын улам ордук хаачыйылыгыта суох онгорор; тус-туспа рабочай уонна тус-туспа буржуа икки ардыларынаабы хабырыһылары улам ордук икки кылаас икки ардыларынаабы хабырыһылары буолан иһэр. Рабочайдар буржуалары утары түмсэн коалиция* тэрийииттэн, онтон сабалыылар; кинилэр бэйэлэрин хамнастарын көмүскэхэр туһугар куомуннарын холбуулар. Кинилэр буолуохха айылаах киирсии түбэлтэлэригэр бэйэлэрин үбүнэн хаачыйаары бэл куруук үлэлиир ассоциациялары олохтуулар. Сорох сирдэргэ охсуһуу илэ-бааччы бастаанньаларга халбарыйар.

Рабочайдар өтөр буола-буола кыайаллар, онтукайдара ааһа турар кыайыы буолар. Кинилэр охсуһууларын дьиннэх түмүгүнэн быһаччы сипит кыайыылары буолбакка, хата рабочайдар улам кизник тэнийэн иһэр холбоһуулары буолар. Онуоха бөдөг промышленнаһынан айылар уонна араас сирдэр рабочайдарын икки ардыгар сибээһи олохтуур сылдыһы улам үүнэн иһэр ньымалара көмөлөһөлөр. Ити олохтоох сирдээби, бэйэтин майгытынан сир ахсын барыта биир биистээх охсуһууну бүтүннүүтүн национальной, кылаассабай охсуһууга кииннииргэ сити сибээстэһии эрэ наада. Оттон ханнык да кылаассабай охсуһуу политической охсуһуу буолар. Орто үйөбэ ыллык суоллардаах куорат дьонноро сүүһүнэн сыллар усталарыгар холбоһор холбоһууларын, тимир суоллар баар буоланнар, аныгы пролетарийдар абыях сыл устатыгар ситиһэллэр.

Пролетарийдар кылаас буола, онон буолабына, политической партия буола ити тэриллилэрэ рабочайдар бэйэлэрин икки ардыларыгар конкуренцияларынан хас мүнүүтэ аайы эмиз үрэйиллэр. Ол эрээри кини куруутун хаттаан өссө күүһүрэн, бөбөргөөн, модун кыахтанан күөрэйэр. Маныаха буржуазия сорох арагаларын икки ардыгар тахсар хайдыһынан туһанан кини рабочайдар сорох тускуларын сокуон таһаартаран туран билинэллэригэр тириэрдэр. Холобур, Англияга уон чаастаах үлэ күнүн туһунан сокуон.

Эргэ общество иһигэр хабырыһылар уопсайынан да үгүс өттүнэн пролетариат сайдыытын хаамытыгар көмөлөһөлөр. Буржуазия куруутун охсуһууну ытыгар: бастаан аристократияны утары, онтон хойутуу промышленность сайдыытыгар утарар тускулаах бэйэтин сорох утары уонна куруу-

---

* 1883 с. английской таһаарыыга „коалиция“ дьэн тыл кэннигэр — „идэлээх союзтар“ — дьэн тыл киллэриллибит. *Ред.*

тун бары атын дойдулар буржуазияларын утары. Ити кыргыһыларга барытыгар кини пролетариат диэки хайыһарга, кинини көмөлтөбө ыгырарга уонна онон кинини политической хамсааһынга киллэрэргэ тийэр. Кини, онон буоллабына, бэйэтинэн, пролетариатка тус бэйэтин үөрэбириитин* сыдыаннарын, ол аата, сирэй бэйэтин утары сааны-саадабы биэрэр.

Итинтэн салгы, биһиги көрбүппүт курдук, промышленность сайдыта баһылыктыр кылаас бүтүн араналарын пролетариат көккөтигэр анньар, эбэтэр, мун сатаатар, кинилэр олохторун усулбуйатын суостаах кутталга туруорар. Кинилэр эмиэ пролетариатка үгүс ахсааннаах үөрэбириити сыдыаннарын** аҕалаллар.

Тинэбэр, кылаассабай охсуһуу төлө ыстанара чугаһаабыт көмнөригэр, баһылыктыр кылаас иһигэр, эргэ общество бүтүннүүтүн иһигэр үрэллии хаамыта соччо дохсун, соччо сыты майгыланар буолан, баһылыктыр кылаас кыра сорбото киниттэн akkaастанар уонна революционнай кылааска, кэнэбэскини илиитигэр туппут кылааска кыттар. Дьэ ол иһин, урут дворяннар сорохторо буржуазияга кэллэлэрин курдук, билигин буржуазия сорбото, чуолаан идеолог-буржуалар сорохторо, исторической хамсааһын хаамытын бүтүннүүтүн теория өттүнөн өйдүүргэ тийэ үрдэбит сорохторо, пролетариатка кэллэлэр.

Билигин буржуазияга утары турааччы, бары кылаастартан сорбото пролетариат эрэ дьингнээх революционнай кылааһынан буолар. Бары атын кылаастар бөдөн промышленность сайдан истэбин аайы көхтиигэ уонна эстиигэ киирэлэр, оттон пролетариат буоллабына кини тус бэйэтин продуктата буолар.

Орто сословиелар,—бытархай промышленник, бытархай эргизмстик, ремесленник уонна бааһынай,—кинилэр барылар орто сословие быһытынан бэйэлэрэ тыннаах буолууларын өлөртөн быһаары, ол туһугар буржуазияны утары охсуһаллар. Кинилэр, онон буоллабына, революционнай буолбатахтар, консервативнайдар. Бэл оннообор ордук, кинилэр реакционнайдар: кинилэр история көлүөһэтин төттөрү өргитэргэ дьулуһаллар. Оттон кинилэр революционнай

---

* 1888 с. английскай таһаарыга „тус бэйэтин үөрэбириитин сыдыаннарын“ диэн оннугар „тус бэйэтин политической уонна улсай үөрэбириитин“ диэн бэчээттэмит. *Ред.*

** 1888 с. английскай таһаарыга „үөрэбириити сыдыаннарын“ диэн оннугар „сырдаты уонна сайды сыдыаннарын“ диэн. *Ред.*

буолар да эбит буоллахтарына, кинилэр пролетариат кэккэ-тигэр кэлэр кэскиллээхтэринэн, кинилэр бэйэлэрин билингилэрин буолбакка, хата бэйэлэрин кэнэбэски тускуларын арабаччылыыларынан, кинилэр пролетариат өйүгэр-санаатыгар турунаары тус бэйэлэрин өйдөрүн-санааларын бырабыахтаахтарынан, онон эрэ революционнайдар.

Люмпен-пролетариат, эргэ общество саамай алын арангаларын сытыйытын ити пассивнай продуктата, сорох сирдэргэ пролетарскай революциянан хамсааһыҥҥа тардылларгынан баран, ол эрэри бэйэтин олобун бары балаһыанньатын хабаанынан, кини реакционнай кубулубаттарга бэйэтин атыланарга быдан ордук күүскэ тардыстар.

Эргэ общество олобун усулуобуйалара пролетариат олобун усулуобуйатыгар хайы-үйэбэ суох буоллулар. Пролетарий бас билиитэ суох; кини ойобун уонна оболорун кытта сыһыаннаһыта кэргэн буржуазнай сыһыаннаһыларыгар аны тугунан да маарыннаабат; аныгы промышленнай үлэ, Англияба да уонна Францияба да, Америкаба да уонна Германияба да капитал биир тэҥинэн кулуттааһына киниттэн ханнык да национальнай майгытын бүтүннүүтүн соттулар. Сокуоннар, мораль, религия—ити барыта киниэхэ буржуазнай сымыйа итэбэллэртэн ордук туох да буолбат, кинилэр кэннилэригэр буржуазнай тускулар сөрүөстэллэр.

Бары урукку кылаастар, баһылыктааһыны кыайан ылан баран, кинилэр иҥэринэр дьобурдарын хаачыйар усулуобуйаларга обществаны бүтүннүүтүн бас бэриннэрэн туран, олоххо бэйэлэрэ хайы-үйэбэ ылбыт балаһыанньаларын бөбөргөтөргө дьулуһаллара. Пролетарийдар тус бэйэлэрин иҥэринилэрин билиҥҥи дьобурун, онон иҥэринии баччааҥа диэри баар буолбут дьобурун бүтүннүүтүн эстэхтэринэ, оччоβο эрэ общественной производительнай күүстэри кыайан ылыахтарын сөп. Пролетарийдар арабаччылыахха айылаах бэйэлэрин гиэнэ туохтара да суох, кинилэр туох баар баччааҥа диэри баар буолбут чааһынай бас билиини арангаччылыыры уонна хаачыйыыны барытын алдьатыах тустаахтар.

Баччааҥа диэри буолан ааспыт хамсааһыннар барылара абыһах өрүт хамсааһыннарынан биитэр абыһах өрүт тускутугар буолаллара. Пролетарскай хамсааһын быдан үгүс өрүт тускутугар быдан үгүс өрүт бэйэтин анал туспа хамсааһына буолар. Пролетариат, аныгы общество саамай алын арангата, официальной общество буолааччы арангалар кини үрдүнэн турар үрүт тутууларын бүтүннүүтүн салгыҥҥа үлүтэптэрбэккэ эрэ өндөйүүн, көрөн туруон сатамат.

Пролетариат буржуазияны утары охсуһуута, ис хоһоонунан буолбатах да эбит буоллабына, форматынан бастаан национальнай охсуһуу буолар. Хас биирдии дойду пролетариата, биллэн турар, бастаан тус бэйэтин буржуазиятын бүтэриэх тустаах.

Пролетариат сайдытын саамай уопсай сүһүөхтэрин ойуулаан туран, биһиги билигин баар общество иһигэр ханныктык эрэ кистэммит гражданскай сэриини, кини илэ-бодо революция буолан дьааһыан тахсыар диэри уонна пролетариат буржуазияны күүс өттүнэн түһнөрөн, бэйэтин баһылыктааһынын олохтууругар тийэ, оннук пуунга тийэ сирийэн көрдүбүт.

Баччаанга диэри баар буолан ааспыт обществалар барылара, биһиги ити көрбүппүт курдук, баттааччы уонна баттаанааччы кылаастар уун-утары турсуһууларыгар олобурааллара. Ол эрээри, ханнык эмэ кылааһы баттыр кыах баар буоларыгар, кини мун сатаатар кулуттуу тыыннаах эрэ буолар усулуобуйаларын хааччыйахха наада. Бытархай буржуа феодальной абсолютизм бурбалдытын анныгар сылдьан буржуа балаһыанньатыгар диэри силгэйэн тахсыбытын курдук, эмиэ үкчү ол курдук крепостной крепостнойунан сылдьан коммуна членин балаһыанньатыгар диэри силгэйэн тахсыбыта. Төттөрү, аныгы рабочай буоллабына, промышленность балысхан сайдытын кытта бииргэ өрө тахсан иһиэхтээбэр, тус бэйэтин кылааһын тыыннаах буолар усулуобуйатыттан улам-улам тагнарар түһэн иһэр. Рабочай умнаһыт буолан иһэр, онон умнаһыттыыы нөһилиэнньэтээбэр уонна баайдаабар өссө ордук түргэнник үүнэр. Буржуазия мантан антах общество баһылыктыыр кылааһынан хаалар уонна бэйэтин кылааһа тыыннаах буолар усулуобуйаларын обществага бүтүннүүтүгэр бэрээдэктиир сокуон быһыытынан соннуур дьобура суобун ити дьэнкэтик көрдөрөр. Буржуазия бэйэтин кулутугар бэл диэтэр кулуттуу олорор олобунан тыыннаах буолуутун хааччыйар дьобура суобун быһыытынан, кини бэйэтэ кини ахсааныгар итиллэрин оннугар кулуту бэйэтэ итиэх тустаах балаһыанньатыгар түһөрөргө тийэйэрин быһыытынан, кини баһылыктыырга дьобура суох. Общество мантан антах буржуазия былааһын анныгар кыайан олорбот, ол аата, буржуазия олобо мантан антах обществаны кытта сөл түбэһиспэт.

Буржуазия кылааһын тыыннаах буолуутун уонна баһылыктааһынын сүрүн усулуобуйатынан чааһынай дьон илилэригэр баай муньуллуута, капитал үөскөөһүнэ уонна улаа-

тыыта буолар. Капитал баар буолуутун усулуобуйатынан наймыланар үлэ буолар. Наймыланар үлэ агардастыы рабочайдар бэйэ бэйэлэрин икки ардыларыгар конкуренцияларыгар олобулар. Промышленность сайдытыгар утарылаһар дьобура суох буржуазия, бэйэтиң көнүлүнэн да буолбатар, промышленность сайдытын илдэ иһээччинэн буолар; промышленность ити сайдыта рабочайдар күрөстэһиинэн хайдыһыыларын онугар кинилэр ассоциациянан революционной түмсүүлэрин туруорар. Онон, бөдөн промышленность сайынабына, буржуазия атабын аныттан кини продуктаны үөскэтэр уонна ингэринэр төрдө бэйэтэ төлө охсуллан ылылар. Кини, туох ханнык иннинэ, тус бэйэтин иннээччилэрин үөскэтэр. Кини умсуута уонна пролетариат кыйыыта иккиэн мүчүргэннэрэ суох.

ПРОЛЕТАРИЙДАР
УОННА
КОММУНИСТАР

Коммунистар пролетарийдарга уопсайынан ханнык сыхыянаһыга туралларый?

Коммунистар атын рабочай партияларга бэйэлэрин утары туруорунар ханнык эрэ оһуобай партия буолбатахтар.

Кинилэргэ бары пролетариат бүтүннүүтүн тускуларыттан атын туспа ханнык да тускулара суох.

Кинилэр пролетарскай хамсааһыны симэн киллэриэхтэрин баҕарыахха айылаах ханнык да оһуобай¹ принциптэри туруорбаттар.

Коммунистар атын пролетарскай партиялартан, биир өттүнэн, кинилэр тус-туспа нациялар пролетарийдарын охсуһууларыгар пролетариат национальнастан тутулуга суох бүтүүн тускулларын чорботоллорунан уонна көмүскэхэллэринэн эрэ, онон атынаһаллар; иккис өттүнэн, пролетариат буржуазияны утары охсуһуута ааһыталыыр сайдытын тус-туспа сүһүөхтэригэр кинилэр куруутун хамсааһын бүтүннүүтүн тускутун представителлэрэ буолалларынан, онон атыннаналлар.

Коммунистар, онон буоллабына, практикаҕа бары дойдулар рабочай партияларын саамай дьүккүөрдөөх, хамсааһыны куруутун иннин диэки ыгырааччы сорболорунан буолаллар, оҕтон теория өттүнэн кинилэр пролетариат атын маассаларыттан сабырыйыылара диэн пролетарскай хамсааһын усулуобуйаларын, хаамытын уонна уопсай түмүктөрүн өйдүүллэрэ буолар.

¹ 1888 сыллаабы английскай таһаарыга „оһуобай“ диэн оннугар „сектантскай“ диэн этиллибит. *Ред.*

Коммунистар бэрт чугастаабы сыллара син үкчү, бары атын пролетарскай партиялар киэннэрин курдук: пролетариаты кылаас гына кубулууу, буржуазия баһылыктааһынын сууулары, пролетариат политической былааһы сэриилээн ылыыта.

Коммунистар теоретическай балаһыанньалара аан дойдуну ханнык эрэ сагатытааччы өйүттөн онгoron таһаарбыт бийтэр ааспыт идеяларыгар, принциптэригэр кыратык да олобурбаттар.

Кинилэр билигин баар кылаассабай охсуһуу дьингээх сыһыаннаһыларын, уопсай көстүүтүнөн биһиги харахпыт көрөрүгэр бара турар историческай хамсааһын көстүүтүнөн эрэ буолаллар. Бас билии баччааҥа диэри баар буолан ааспыт сыһыаннаһыларын эһии анардасты коммунизмга эрэ баар дьыала буолбатах.

Бас билии сыһыаннаһылара бүтүннүү историческай солбуйууларга, куруутун историческай уларытыыларга түбөһөр буолаллара.

Холобур, французскай революция феодальной бас билиини буржуазнай бас билиинэн уларыппыта.

Коммунизм атыннаһыылаах бэлиэтин: н, бас билиини үрдүттөн эһии буолбат, буржуазнай бас билиини эһии буолар.

Оттон аныгы буржуазнай чааһынай бас билии диэн кылаассабай утарсыыларга, бийрдэр атыттары көлөһүннүүлэригэр* олобурбут, продукталары оннук онгoron таһаары уонна ингэринии тиһэх уонна саамай сиппит көстүүтүнэн буолар.

Коммунистар ити өйдөбүлүнэн, бэйэлэрин теорияларын бийр балаһыанньанан: чааһынай бас билиини эһии буолар диэн өтиэхтэрин сөп.

Биһигини, коммунистары, кинилэр киһи сирэй бэйэтэ булмут, бэйэтин үлэтинэн булбут бас билиитин, киһи ханнык баһарар сирэй көгүлүн, үлэтин-хамнаһын уонна бэйэтин дьаһанарын төрдүнэн буолбут бас билиини эһиэхтэрин баһараллар диэн хомуруйаллара.

Үлэнэн булуллубут, ситилибит, бэйэ булбут бас билиитэ! Эһииги буржуазнай бас билии иннинээҕи бытархай буржуазнай, бытархай бааһынайды бас билии туһунан өтөҕит дуо? Манна биһиги өһөрбит туох да суох, промышленность сайдыыта кинини эспитэ уонна күн аайы эһэ турар.

* 1888 с. английскай таһаарыга бийрдэр атыттары көлөһүннүүлэр* диэн тыллар оннуларыгар „үгүһү абыах көлөһүннүүрүнэн“ диэн бэчээттэммит. Рад.

Бшитэр эһиги аныгы буржуазнай чааһынай бас билии тунан этэргит буолаарай?

Оттон наймыланар үлэ, пролетарий үлэтэ киниэхэ бас билиини айар үһү дуо? Хайдах да айбат. Кини капиталы айар, ол аата, наймыланар үлэни көлөһүннүүр бас билиини, кинини хаттаан эмиэ көлөһүннээри сана наймыланар үлэни үөскэтэр буоллабына, ол эрэ усулуобуйага улаатар кыахтаах бас билиини айар. Аныгылыы көрүгүнээх бас билии капитал уонна наймыланар үлэ уун-утары турсуһууларыгар олобуран сайдар. Ити уун-утары турсуһуулар икки өттүлэрин иккиэннэрин көрүөбүг эрэ.

Капиталист буолуу диэн—ол аата, производствага сирэй бэйэнэн эрэ буолбакка, ону ааһан общественной балаһыаньаны да ылыы буолар. Капитал—ити коллективной продукта уонна общество элбэх членнэрин холбоммут үлэтинэн-хамнаһынан эрэ, тиһэбэр тийиэн, общество бары членнэрин холбоммут үлэтинэн-хамнаһынан эрэ хамсатыллыан сөп.

Капитал, онон буоллабына, сирэй күүс буолбатах, общественной күүс буолар.

Онон буоллабына, капитал коллективной, общество бары членнэрин бас билиилэрэ буола кубулуйдабына, очоҕо ити аата сирэй бас билии общественной бас билиигэ кубулуйуута буолуо суоҕа. Бас билии общественной майгыта эрэ кубулуйуоҕа. Кини бэйэтин кылаассабай майгытын сүтэрибэ.

Наймыланар үлэбэ сыбарыйыабын.

Наймыланар үлэ орто сыаната диэн мунутуур кыра хамнас, ол аата, рабочай рабочай быһыытынан тыыннаах буоларыгар адьас наадалаах үбүн суумата буолар. Онон буоллабына, наймыланар рабочай бэйэтин үлэтинэн-хамнаһынан тугу иһэринэрэ барыта кини агардас тыыннаах буолуутун эрэ хаттаан үөскэтиигэ тийиэр. Биһиги үлэ сирэй тыыннаах буолууну хаттаан үөскэтиигэ наадалаах продукталарын ити сирэй иһэринини,—атын киһи үлэтигэр былааһы айыахха айылаах ханнык да ордорунууну хаалларбат иһэринини суох оноруохпугун букатын бабарбаппыт. Биһиги рабочай капиталы эрэ улаатыннарарга тыыннаах буолар уонна баһылыктыыр кылаас тускулара төһө эрэйэринэн, соччонон эрэ тыыннаах буолар ити иһэрини умнаһыттыы майгытык эрэ суох оноруохпугун бабарабыйт.

Буржуазнай обществага тыыннаах үлэ мунһуллабуу гавни улаатыннарар эрэ ньыманан буолар. Коммунистическай

обществаға мунһуаллубут үлэ диэн — рабочайдар олохторун көнгөтөр, байытар, чөпчэтэр эрэ ньыманан буолар.

Онон, буржуазнай обществаға — ааспыт билигини баһылыктыыр, коммунистической обществаға — билигини ааспыт баһылыктыыр. Буржуазнай обществаға капитал бэйэтэ туруктаах уонна сирэй бэйэлээх, оттон үлөһит киһи буоллаҕына бэйэтэ туруга уонна сирэй бэйэтэ диэн суох.

Дьэ ити сыһыаннаһылары суох огорууну буржуазия личнэһи уонна көңүлү суох огоруунан ааттыыр! Кини сөпкө да этөр. Кырдьык, буржуазнай личнэһи, буржуазнай бэйэ туруктааҕын уонна буржуазнай көңүлү суох огорор туһунан этиллэр.

Билигин баар буржуазнай производственной сыһыаннаһылар араамкаларын иһинэн көңүл диэнинэн эргинэн көңүлүн, атыылаһы уонна атыылааһын көңүлүн өйдүүллэр.

Оттон эргимсиктээһин, обуннаһына, оччоҕо көңүл эргимсиктээһин даҕаны охтоҕа. Көңүл эргимсиктээһин туһунан кэпсэтиилэр син-биир үкчү, биһиги буржуазиябыт көңүл туһунан бары атын дорҕоонноох тылларын курдук, эргимсиктээһини, буржуазнай производственной сыһыаннаһылары уонна буржуазияны бэйэтин коммунистическойды суох огоруу туһунан буоллаҕына туох да оруннара суох, оттон көңүлэ суох эргимсиктээһин, орто үйэтээҕи куорат баттамыт дьонун тустарынан буоллаҕына, оччоҕо эрэ оруннаахтар.

Биһиги чааһынай бас билини суох огоруохпутун баҕарарбытыттан эһиги уолуһабыт. Ол эрэри эһиги аныгы обществаҕытыгар чааһынай бас билии кини членнэрин уонтан тобуһугар суох оҥоһулунна; кини уонтан тобуһугар суох оҥоһуллубутунан, чуолаан онон эрэ баар. Эһиги, онон буоллаҕына, биһигини общество быдан үгүс өттө бас билиитин суох огорор усулуобуйага эрэ баар буолар бас билиини суох огоруохпутун баҕарарбыт иһин хомуруйабыт.

Биир тылынан эттэххэ, эһиги бас билиигитин суох огоруохпутун баҕарарбыт иһин эһиги биһигини хомуруйабыт. Да, биһиги итиннэхэ кырдьык баҕарабыт.

Үлэ капиталга, харчыга, сир рентатыгар, кылгаттахха, монополиялаахха айылаах общественной күүскэ аны кыайан кубулуйбат буолбут кэммитэн ыла, ол аата, сирэй бас билии буржуазнай бас билиигэ мантан антах кыайан кубулуйбат буолбут кэммитэн ыла, сити кэмтэн ыла, личность суох буолар диэн эһиги өтөбит.

Эһиги, онон буоллаҕына, буржуаттан, ол аата, буржуазнай бас билөөччттэн ураты кими даҕаны личнэһинэн аах-

паккытын билинэр буоллаххыт. Итинник личность, кырдьык, суох оҥоһулуохтаах.

Коммунизм кимтэн даҕаны, кини общественной продуктаны ингэринэр кыабын былдыаабат, кини ити ингэринэн туһанан атын киһи үлэтин кулут оҥостор кыабы эрэ былдыыр.

Чааһынай бас билини суох оҥоһууну кытта тэҥнэ ханык да үлэ-хамнас уурайыаҕа уонна бары бүтүүн сүрэбэ суох буолуу сабардыаҕа диэн утараллара.

Оннуга эбитэ буоллар, киниэхэ үлэлээччилэр тугу да булумматтарын, оттон булунааччылар үлэлээбэттэрин быһымытынан, буржуазнай общество сүрэбэ суох буолууттан өлбүтэ өр буолуох этэ. Бары ити дыксиниилэр капитал суох буолла да, аны наймыланар үлэ суох буолла диэни хат-хат лэбэйиигэ түмүллэллэр.

Материальной продукталары ингэринии уонна онорон таһаарыы коммунистической дьобурдарыгар бары утарыылар өй үлэтин продукталарын ингэриниигэ уонна онорон таһаарыыга эмиэ тарбатылаллар. Буржуа кылаасабай бас билии ууратылларын производство бэйэтэ ууратыллыытын курдук көрөрүн кэриэтэ, кини кылаасабай үөрэҕири ууратылларын үөрэҕири үрдүттэн ууратылларын курдук көрөр.

Кини өлүө диэн харабын уутун тоҕор үөрэҕириитэ бидан үгүстэргэ массына самылыга буола кубулуйуу буолар.

Хата, эһиги көҥүл, үөрэҕири, быраап уо.д.а. тустарынан бэйэбит буржуазнай өйдөөһүнгүтүнэн буржуазнай бас билии ууратыллыытын сыаналы-сыаналы биһигини кытта мөккүһө да барыман. Эһиги быраапкыт диэн эһиги кылааскыт сокуонна ытыарыллыбыт волятынан эрэ, эһиги кылааскыт тыыннаах буолар материальной усулуобуйаларынан быһаарылар ис хоһоонноох волянан буоларын курдук, син биир үкчү ол курдук эһиги идеяларгыт бэйэлэрэ даҕаны буржуазнай производственной сыһыаннаһылар уонна бас билиигэ буржуазнай сыһыаннаһылар продукталарынан буолаллар.

Соруйан дьаныһыгытынан бэйэбит производственной уонна бас билиигэ сыһыаннаһыларгытын, — историческойдык күөрэйбит уонна производство сайдыытын хаамытыгар уларыа турар сыһыаннаһылартан айылҕа итиэннэ өй-санаа саас-үйэ тухары сокуоннарыгар кубулутабыт, — ити дьаныһыгыт бары баһылыктаан баран өлбүт кылаастар дьаныһыллара этэ. Буржуазнай бас билии туһунан кэпсэти таҕыстаҕына, эһиги античной эбэтэр феодальной бас билии

Handwritten header text, likely a title or address, written in Cyrillic script.

Main body of handwritten text in Cyrillic script, appearing to be a letter or a collection of notes.

Коммунистической партия манифёнын* страницатын харата
 (тексты бутуннуутун Маркс, бастакы икки стро-
 чаны Маркс кэргэнэ Женни Маркс суруйбута).

тулунан эттэхтэринэ өйдүүргүтүн өйдүөххүтүн куттанар буолан хаалабыт.

Кэргэни эһии! Коммунистар ити сидьин тэриниилэриттэн бөл саамай уһук радикаллар абараллар эбээт.

Аныгы буржуазнай кэргэн туохха олобурарый? Капиталга, чааһынай байыыга. Кини толору сиппит көрүнгүнэн аһардас буржуазия эрэ туһугар баар; ол эрээри кини пролетарийдар кэргэнэ суох буолууга кыһаллыыларынан уонна дьон ортотугар проституциянан эбиллэр.

Буржуазнай кэргэн кини ити эбиллиитэ суох буолуутун кытта бииргэ бэйэтэ эмиэ суох буолар, кинилэр иккиэн капитал сүтүүтүн кытта бииргэ сүтүөхтэрэ.

Эбэтэр эһиги оболору кинилэр төрөппүттэрэ көлөһүннүүлэрин суох оҥоруохпутун баһарарбыт иһин биһигини хомуруйабыт дуо? Биһиги итинник хараҥа буруйдаахпытын билинэбит.

Ол эрээри эһиги биһигини дьибэ иити онугар общественной иитини туруоранҥыт киһиэхэ саамай күндү сыһыаннаһыылары эһиэххитин баһарабыт диигит.

Оттон эһиги итиигит общественан быһаарыллыбат үһү дуо? Эһиги кинилэр истэригэр иитэр общественной сыһыаннаһыыларгытынан быһаарыллыбат үһү дуо, общество оскуоланан у.д.а. сирэйдэнэн быһаччы дуу-эбэтэр таарыччы дуу орооһуутунан кини быһаарыллыбат үһү дуо? Итиигэ общества сабыдыалын коммунистар өйдөрүттэн онорон таһаарбаттар; кинилэр кини майгытын эрэ уларыталлар, кинилэр кинини баһылыктааччы кылаас сабыдыалыттан эрэ төлөрүтэллэр.

Кэргэн уонна иити, төрөппүттэр уонна оболор икки ардыларыгар эйэбэс сыһыаннаһыылар тустарынан буржуазнай лахсырдар бөдөҥ промышленность баар буолуутуттан пролетариат ортотугар кэргэн бары ситимнэрэ төһө улаханлык үрэллэллэрий итиэннэ оболор эргизэн судургу малларынан уонна рабочай инструменнарынан буолан иһэллэрий да, соччонон киһи сиргэниэх буолан иһэллэр.

Оттон эһиги, коммунистар, ойохтору уопсайдааһыны киллэриэххитин баһарабыт,—диэн биһиэхэ буржуазия барыта биир куолаһынан хаһытыыр. *

Буржуа бэйэтин ойобун производство судургу орудиятын курдук көрөр. Кини,—производство орудиялара уопсай туһаныыга бэриллэхтэрэ үһү,—диэни истэр уонна, биллэн турар, дьахталлар даһаны онуоха түбөһиэхтэрэ диэн санааттан akkaастанар кыага суох.

Кини дьахталлар производство судургу орудиеларын курдук балаһыанньаларын эһэр туһунан этиллэрэ буолуо диэн бэл сэрэйбэт даһаны.

Ити иһигэр, коммунистар ойохтору официальнойдык уопсайдыларын чааһынан сымыйа туһунан биһиги буржуаларбыт үрдүк сигилилээх кутталга түһүүлэриттэн ордук кини күлүөбэ туох да суох. Коммунистарга ойохтору уопсайдааһыны киллэрэргэ наада суох, ойохтору уопсайдааһын куруутун кэриэтэ баара.

Биһиги буржуаларбыт, официальной проституция туһунан этэ да барбакка, кинилэр бас билиилэригэр кинилэр рабочайдарын ойохтору уонна кыргытара баалларынан астымаккалар, бэйэ бэйэлэрин ойохторун кучуйалларын ордук минньигэһиргииллөө.

Буржуазнай эр, ойох буолуу дьингэр ойохтор уопсайдаһылары буолар. Коммунистары ойохтор уопсай буолалларын сирэй көрүмсэхтик сабар оннугар, ону арай официальнойдык, аһаастык олохсутуохтарын баһараллар үһү диэн эрэ хомуруйуохха сөп буолуо эбитэ буолуо. Ол эрээри, билигин производственной сыһыаннаһылары эһиини кытта бииргэ, ойохтор кинилэртэн үүнэн тахсааччы, уопсай буолуулары, ол аата, официальной даһаны уонна официальнойа да суох проституция сүтэрэ бэйэтэ көстөн турар эбээт.

Итинтэн салгыы коммунистары, кинилэр ийэ дойдуну, национальнаһы көтүрүөхтэрин баһараллар диэн хомуруйаллар.

Рабочайдарга ийэ дойду суох. Кинилэргэ суоҕу кинилэртэн былдьыыр сатамат. Пролетариат туох ханнык иннинэ политической баһылыктааһыны кыайан ылыах тустаабын, национальной кылаас балаһыанньатыгар тийэ үрдүөх тустаабын*, нация буола тэриллиэх тустаабын быһытынан, кини бэйэтэ билигин өссө да, бу тыл буржуазнай өйдөөһүнтэн букатын атын майгылаахтык да буоллар, национальной.

Национальной туспатыйы уонна народтар уун-утары турсуһуулары буржуазия сайдытын, эргин көңүлүн, аан дойду рынагын, промышленной производство биир быһылаабын уонна олох киниэхэ тобоостоох усулбууларын кытта бииргэ хайы-үйөбө билигин улам-улам сүтэн иһэр.

---

* 1888 сыллаабы английскай таһаарыга „национальной кылаас балаһыанньаларыгар тийэ үрдүөх тустаах“ диэн оннугар „науканы сирдээн иһэр кылаас балаһыанньатыгар тийэ үрдүөх тустаах“ диэн бэчээтэммит. *Ред.*

Пролетариат баһылыктааһына кинилэр сүтүүлэрин өссөрдүк түргэтэтиэбэ. Мун сатаатар цивилизованнай дойдулар күүстэрин түмүллүүлэрэ пролетариат босхолонуутун бастакы усулуобуйаларыттан биирдэстэринэн буолар.

Биир киһини атын киһи көлөһүннээһинэ төһө кээмэйинэн суох оҥоһууларый да, биир нацияны атын нация көлөһүннээһинэ соччонон суох оҥоһулуу.

Нация иһигэр кылаастар уун-утары турсуһууларын кытта бииргэ нациялар бэйэ-бэйэлэригэр өстөһүүлэрэ сүтүөхтэрэ.

Религиознай, философскай уонна уопсайынан идеологическай өттүнэн, өйдөөн коммунизмы утары туруоруулар буруйдааһыннар сиһилии көрүөххэ да остуойута суохтар.

Дьон олохторун усулуобуйаларын, кинилэр общественнай сыһыаннаһыларын, кинилэр общественнай олохторундьяһахтарын кытта бииргэ кинилэр удумабалааһыннара, көрүүлэрэ-истиилэрэ уонна өйдөөһүннэрэ, биир тылынан эттэххэ, кинилэр өйдөрө-санаалара даһаны уларыһан иһэллэрин өйдүүргэ ама туһунан дириг өй наада буолуо дуо?

Идеялар историялара өй производствата материалнай производстваны кытта бииргэ уларыһарыттан атыны тугу дакаастыыр үһү? Ханнык баһарар биризмэлэргэ баһылыктыыр идеяларынан куруутун баһылыктыыр кылаас эрэ идеялара буолаллара.

Обществаны бүтүннүүтүн революциялыыр идеялар тустарынан этэллэр; итинэн эргэ общество иһигэр саҥа сыдыааннар үөскээбиттэрин, олох эргэ усулуобуйалара үрэллиилэрин кытта сиэттиспитинэн эргэ идеялар үрэллиилэрэ баран иһэр чахчытын эрэ этэллэр.

Былыргы мир өлөөрү игнэстэн эрдэбинэ былыргы религиялары христианскай религия кыайбыта. Христианскай идеялар XVIII үйэбэ сырдатылаах идеялар дайбааһыннарыттан өлөн эрдэхтэринэ феодальной общество оччотообу биризмэбэ революционнай буржуазияны кытта бэйэтэ өлөр охсуһуутун охсуһара. Суобас уонна религия көңүлүн идеялара суобас өттүгэр* көңүл конкуренция баһылыктааһынны эрэ көрдөрөллөрө.

„Ол эрэри“ диэхтэрэ биһиэхэ, — „религиознай моральнай, философскай, политическай, правовой у.д.а. идеялар историческай сайдыы хаамытыгар, биллэн турар, уларыһан

---

* 1872 сыллаабы немецкэй таһаарыттан кэнники таһаарыларга „суобас өттүнэн“ диэн тыл „билии өттүнэн“ диэн уларытыллыбыт, *Ред.*

иһэллэрэ отгон бу быыстала суох уларыһыга религия, мораль, философия, политика, быраап куруутун оннуларыгар хаалан иһэллэрэ.

Онуоха эбии, көгүл, көнө кырдык уо.д.а. курдук, общество бары туруктарыгар дьобоонноох, саас-үйэ тухары кырдыктар бааллар. Коммунизм буоллабына, кинилэри сангардан огоруобун онугар, саас-үйэ тухары кырдыктары бырабар, кини религияны, майгыны-сигилини суох гынар; онон буоллабына, кини исторической сайдыы баар буолан ааспыт хаамытыгар бүтүннүүтүгэр утарар“.

Бу буруйдааһын туохха түмүллэрий? Баччаанга диэри баар буолан ааспыт бары обществалар историялара араас эпохаларга араастаан дьаарыстаммыт кылаассабай уун-утары турсуһуулар истэринэн хамсыра.

Ол эрэри кинилэр хайдах да формаламмыттарын иһин, общество биир сорботун атын сорбото көлөһүннээһинэ бары ааспыт сүүс сылларга барыларыгар баар чакчы буолар. Онон бары үйэлэр общественной өйдөрө-санаалара төһө да араас үгүс мөккүөннээхтэрин уонна туспалаахтарын үрдүнэн, чопчу уопсай форма иһигэр, кылаастар уун-утары турсуһуулара букатыннаахтык сүтүүлэрин кытта эрэ толору сүтүөхтээх өй-санаа формаларын истэригэр сайдара туох да дык-тиргээһинэ суох.

Коммунистической революция диэн—бас билиигэ ааспыттан утумнанан хаалбыт сыһыаннаһылары кытта саамай быһаарылаах арахсыы буолар; кини сайдытын хаамытыгар уруккуттан утумнаммыт идеялартан саамай быһаарылаахтык арахсыы барара дыкти буолбатах.

Ол эрэри, буржуазия коммунизмга утарыларынын хаалларыабын.

Рабочай революция маңнайгы хардытынан пролетариат баһылыктыр кылааска кубулуйуута, демократияны сэриилээн ылыта буоларын биһиги хайы-үйэбэ үөһээ көрбүппүт.

Пролетариат бэйэтин политической баһылыктааһынын буржуазияттан, хардыттан хардыы ахсын кини капиталын бүтүннүү былдыаан ыларга, производство орудияларын барытын государство илиитигэр, ол аата, баһылыктыр кылаас быһытынан тэриллибит пролетариатка түмэргэ уонна производительнай күүстэр суумаларын хайа сатанарынан түргэнник улаатыннарарга туһаныба.

Итини, биллэн турар, аан бастаан бас билэр быраапка уонна буржуазнай производственной сыһыаннаһыларга уордаахтык тобу анһан кириинэн көмөлөһүннэрэн эрэ, ол

аата, экономическай өттүнэн дубукка уонна туруга суохха дылы кестөр буолан баран, сайдыы хаамыытыгар бэйэлэрин сабырыя үүнэр уонна производство ньыматыгар бүтүннүүтүгэр переворот онорорго адьас мүччүрүйбэт средствуан буолааччы дьаһаллары көмөлөһүннөрөн ситиһилиэн сөп.

Ити дьаһаллар, биллэн турар, араас дойдуларга арааһынай буолуохтара.

Ол эрэри, ордук бастаан иһэр дойдуларга сир аайы кэриэтэ маннык дьаһаллар туттулуохтарын сөп:

1) Сири бас билиини экспроприациялааһын уонна сир рентаһын государственнай ороскуоттары сабарга ытыты!

2) Үрдүк прогрессивнай нолуок.

3) Наследование быраабын ууратыы.

4) Бары күрүөйэхтэр уонна мятежниктар үптэрин-малларын былдыаан ылыы.

5) Государственной капиталлаах уонна аңардастыы монополиялаах национальнай баанынан кредити государство илиитигэр киинтнөөһин.

6) Транспары бүтүннүүтүн государство илиитигэр киинтнөөһин.

7) Уопсай былаан быһыытынан государственнай фабрикалар, производство орудиелары ахсааннарын үрдэтии, ыһыыга сири солооһун уонна сири тупсарыы.

8) Киһи барыта үлэлиирэ биир төг булгуччулаах буолуута, промышленнай армиялары, ордук сир онгоһуутугар, олохтооһун.

9) Сир онгоһуутун промышленнаһы кытта холбооһун, куорат уонна дэриэбинэ уун-утары турсууларын* сыыйа суох онорон иһэргэ көмөлөһүү.

10) Оболору барыларын общественной уонна төлөбүрө суох иитии. Оболор фабрикаба билинги бириэмэтээби форманан үлэлииллэрин эһии. Иитиини материальнай производстваны кытта холбооһун уо. д. а., уо. д. а.

Сайдыы хаамыытыгар кылаастар тус-туһунаннара сүттэхтэринэ уонна производство бүтүннүүтэ коллективка холбоспут дьон ассоциацияларын илиитигэр түмүлүннэбинэ, оччобо публичнай былаас бэйэтин политическай майгытын сүтэриэбэ. Политическай былаас диэн,—бу тыл бэйэтин суолтатын бы-

---

* 1872 с. таһаарыытан ыла кэнники немецтин таһаарыыларга «утары турсууларын» диэн тыл «атыннар» дининэн уларытылыбыт. Ред.

һытынан, — биір кылаас атын кылааһы хам баттырыгар наадалаах тэриллит күүһүлээһин буолар. Пролетариат буржуазияны утары охсуһуугар хайаан даҕаны кылаас буола түмүллэр эбит буоллабына, революциянан кини бэйэтин баһылыктыыр кылааска кубулуҥар уонна баһылыктыыр кылаас быһытынан күүһүнөн производство эргэ сыһаннаһылары суох онорор эбит буоллабына, онон кини производство ити сыһаннаһыларын кытта биіргэ кылаасбай уун-утары турсуулар баар буолар усулуобуйаларын суох онорор, ону тэҥинэн кылаастары үрдүттэн,* онон буоллабына, бэйэтэ даҕаны кылаас быһытынан баһылыктааһынын суох онорор.

Кылаастардаах уонна кылаасбай уун-утары турсуулаах эргэ буржуазнай общество онугар, хас биірдии киһи көҥүл сайдыта дьоннор барылара көҥүл сайдыларын усулуобуйатынан буолар, онук ассоциация кэлэр.

1

---

* 1872 с. изданинээһи немецтин таһаарыларга „ону тэҥинэн кылаастары үрдүттэн“ диир тыл „кылаастары үрдүттэн эһэр“ диир тылынан уларытыллыбыт. *Ред.*

СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ
УООНА
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ЛИТЕРАТУРА

---

1) РЕАКЦИОННОЙ СОЦИАЛИЗМ

а) Феодальной социализм

Французской уонна английской аристократия бэйэтин исторической балаһыанньатын быһыытынан, аныгы буржуазнай обществаны утары памфлеттары суруйарга төлкөлөммүтэ. Францияба 1830 с. от ыйынаабы революцияба, парламены уларытан тутар туһугар английской хамсааһынна өлөрдүү абааһы көрөр өрө көтүөкэйэ кинини өссө биирдэ кыайан биэрбитэ. Боччумнаах политической охсуһуу туһунан аны тыл да баар буолуон сатамат этэ. Киниэхэ арай литературнай эрэ охсуһуу хаалбыта. Ол эрээри литератураба даһаны хаттаан төннүү¹ сабанаабы лахсыыр аны хайы-үйэбэ табыллыбат буолбута. Дьон санаатын бэйэтигэр тардаары аристократия, кини аны тус бэйэтин тускутугар кыһаммакка, аңардас көлөһүннөтөөччи рабочай кылаас эрэ тускутугар буржуазияны утары буруйдуур аабы оңорбута буолан дьүһүн кубулунарга тийбитэ. Кини бэйэтин саңа тойонун баһаабырдан суруйарынан уонна кини кулгаабар балайда ынырык төлкөлөөһүннэри сибигинэйэн дуоһуйар этэ.

Ити курдук үөскээн тахсыбыта, аңара көмүү ырыата, аңара баһаабырдды, аңара урукку дорбооно, аңара кэнэбэски сааныта буолааччы, арыт хабаххай, сыты тыллаах абалаах

---

¹ 1660—1689 сыллардаабы английскайды хаттаан төннүү туһунан буолбакка. 1814—1830 сыллардаабы французскай хаттаан төннүү туһунан этиллэр. (1888 сыллаабы немецкэй тылынан таһаарыыга Энгельс хос быһаарыта.)

биригэбэринэн буржуазияны саамай сүрэххэ саайар, ол эрээри аныгы история хаамытын өйдүүргэ адьаһын дьобура суобунан куруутун киһини күллэриэх курдук, феодальной социализм.

Аристократия народу батыһыннараары пролетариат умнаһытты матабатынан знамя курдук далбаатанар этэ. Ол эрээри народ киһини хас батыстабын аайы, кини кэннигэр эргэ феодальной гербалары көрөрө уонна улаханник, ытыгылаабаттык алларастыы-алларастыы сүүрэн хаалара.

Ити комедияны оонһуурунан французской легитимистэр сорохторо уонна „Эдэр Англия“* дьарыктаналлара.

Феодаллар, кинилэр көлөһүннээһиннээрин дьобура буржуазнай көлөһүннээһинтэн атын биистээх этэ диэн дакаастыыр эбит буоллахтарына, оччоҕо кинилэр, букатын атын, билигин хайы-үйэбэ суох буолбут быһыыларга-майгыларга уонна усулуобуйаларга көлөһүннээбиттэрин эрэ умналлар. Кинилэр баһылыктааһыннарыгар аныгы пролетариат суох этэ диэн ыйар эбит буоллахтарына, оччоҕо хата аныгы буржуазия кинилэр общественной тутуллартын мүччүрүйбөт төрүөбүнөн буолбутун умналлар.

Ити иһигэр, кинилэр бэйэлэрин критикаларын реакционнай майгынын соччонон кыратык кистиир буоланнар, кинилэр буржуазияны кылаабынай буруйдааһыннара буржуазия баһылыктааһыныгар эргэ общественной бэрээдэги бүтүннүүтүн салгынгна дэлби тэлтэриэх кылаас сайдан тахсар диэнгэ чуолаан онно түмүллэр.

Кинилэр буржуазияны, кини үрдүттэн пролетариаты үскэтэрин иһин мөбөллөрүнээбэр кини революционной пролетариаты үскэтэрин иһин быдан ордуктук хомуруйаллар.

Ол иһин кинилэр политической практикаҕа рабочай кылааһы утары күүһүлүүр дьаһалларга барыларыгар кытталлар, оттон, көннөрү олохторугар бэйэлэрин күлүмнэс лахсырдарыгар утараннар, кыһыл көмүс отонноро** итигэстиир

---

* *Легитимистэр* — Бурбоннар династияларын монархиятын хаттаан олохтуурга дьулуһааччы сири бас билээччи-дворяннар партиялара. „Эдэр Англия“ — консервативнай партияҕа сыстар английской аристократтар, политической деятеллар уонна литератордар, 1842 сыл сабана тэриллибит кружоктара. Кини биллиилээх представителлэринэн Дизраэли, Томас Карлейль уо. д. а. этилэр. *Ред.*

** 1888 сыллааҕы английской таһаарыыга „кыһыл көмүс отонноро“ диэн тыл киллэриллибит „промышленность маһыттан түһэр“ диэн тыл кэнниттэн. *Ред.*

уонна итэбэллэрин, тапталларын, чиэстэрин бараан түүтүнэн, свекловиченан уонна арыгынан¹ эргини барыһыгар атас-таһар түбэлтэлэрин куоттарбаттар.

Аҕабыт феодалы кытта куруутун сиэттиспитинэн испитин курдук, аҕабыттыы социализм эмиэ феодальной социализмы кытта сиэттиспитинэн сылдыар.

Христианскай аскетизмга социалистическай өнгү биэрэргэн ордук чэпчэки туох да суох. Христианство эмиэ чааһынай бас билиини утары, ойох-эр буолсууну утары, госу-дарстваны утары, суудайбатаҕа үһү дуо? Кини ити онугар харайымтыа уонна умнаһыт буоларга, ойох-эр буолсубакка уонна эти-хааны өлөрөргө, монастырскай олоххо уонна таһара дьиэтигэр үөрөппэт этэ үһү дуо? Христианскай социализм диэн—аҕабыт аристократ кинэ холлуутун ибирдэн биэрэр святой уута буолар.

б) Бытархай-буржуазнай социализм

Феодальной аристократия диэн—олобун усулуобуйалара аныгы буржуазнай обществаҕа куһаҥан буолбут уонна сүтэн иһэр буржуазиянан түгнөриллибит, суос-сөботох кылаас буолбатах. Орто үйэтээби куораттаабылар сословиелара уонна бытархай бааһынай сословиета аныгы буржуазия бэриэччиттэринэн буолаллара. Промышленность уонна эргин өттүнэн кыратык сайдыбыт дойдуларга ити кылаас сайдан эрэр буржуазияны кытта сэргэ билиһинэ диэри өссө да бөдүөстөн сылдыар.

Аныгы цивилизация сайдыбыт дойдуларыгар пролетариат уонна буржуазия икки ардыларыгар биэтэҥнээччи уонна буржуазнай общество эбилик сорботун быһыытынан хаттаан үөскүү турааччы санга бытархай буржуазия үөскээтэ. Ол эрээри конкуренция ити кылаас членнэрин пролетариат кэккэ-

---

¹ Бу, кылаабынайынан, Германияҕа сыһаннаах, онно сир аристократията уонна юнкерствата бэйэлэрин усаайбаларын үгүс өттүн дьаһайааччыларынан сирэйдэнэн оҥостоллор-үлэлэтэллэр итиэннэ, ол таһынан, свекловичнай саахары бөдөҥнүк оҥорон таһаарааччыларынан уонна испиир заводтаахтарынан буолаллар. Кинилэрдээбэр баай английскай аристократтар итиннэхэ диэри өссө тийэ иликтэр; ол эрээри кинилэр эмиэ балайда саарбах акционернай компаниялары төрүттээччилэргэ бэйэ аатын туран биэрип өгөтүнэн түһэн иһэр рентаҥы кайдах сабынаахха сөбүн билэллэр. (1888 сыллааҕы английскай таһаарыга Энгельс хос быһаарыта.)

лэригэр куруутун тагнары дапсыйан түһэрэр, Онон кинилэр бөдөн промышленность сайдытын кытта бииргэ аныгы общество туспа аналлаах сорботун быһыытын букатын сүтэр уонна эргиэнгэ, промышленнаска, сир оҥоһуутугар үлэни көрөөччүлэринэн уонна наймыланар сулууспалаахтарынан солбуллар кэмнэрэ чугаһаан иһэрин хайы үйэбэ көрөр буолан бараллар.

Нэһилиэнньэ бүтүннүүтүн агарыттан быдан ордуга бааһынай аймах нэһилиэнньэлээх Франция курдук дойдуларга буржуазияны утары пролетариат иһин туруммут буржуазнай тутулу критикалыыларыгар бытархай-буржуазнай уонна бытархай-бааһынайды мээрэйнэн туһанар уонна рабочайдар дьыалаларын бытархай буржуазия көрүүтүгэр олобуран көмүскөһөр суруйааччылар тахсаллара дьибэтэ суох этэ. Бытархай-буржуазнай социализм ити курдук үөскээбитэ. Смонди агардас Францияба эрэ буолбакка, ону ааһан Англияба даһаны ити литератураны баһылыыр.

Ити социализм производство аныгы сыһаннаһыыларын утарсыыларын бэрткэ сатаан бэлиэтиирэ. Кини экономистар баар олобу сирэй көрүмсэхтик кырдыгын таһаара сатыыларын саралыыра. Массыынай производство уонна үлэни үллэри алдьатыылаах үлөлэрин, капиталлар уонна сири бас билии түмүллүүтүн, наһаа оҥорон таһаарыыны, кризистэри, бытархай буржуалар уонна бааһынайдар мүччүргэнэ суох өлүүлэрин, пролетариат умнаһыттыһытын, производство анархиятын, баайы үллэстиигэ көстөн турар тэнгэ суох быһыыны, нациялар икки ардыларыгар кыдыйсыылаах промышленнай сэриини, эргэ майгы-сигили, көргөннэһини эргэ сыһаннаһыыларга, эргэ национальнастар сыттыан үрэллилэрин кыайан утары этиллибэт гына дакаастаабыта.

Ол эрээри ити социализм бэйэтин айар ис хоһоонунан эбэтэр производство уонна атастаһыы эргэ средстваларын оттон кинилэри кытта бииргэ, бас билии эргэ сыһаннаһыыларын уонна эргэ обществаны даһаны чөлүгэр түһөрһөн бабарар, эбэтэр производство уонна атастаһыы аныгы средстваларын бас билии кинилэр хайы үйэбэ дэлби тэптэрбит, дэлби тэптэриэх да тустаах эргэ сыһаннаһыыларын араамкаларыгар күүһүнэн хаттаан симэн киллэриэн бабарар. Кини ити икки түбэлтэбэ иккиэннэригэр биир тэҥинэн реакционнай даһаны, утопической даһаны.

Промышленнаһы цеховой тэрийии уонна патриархальнай тыа хаһаайыстыбата—бу баар кини тиһэх тыла.

Бу туһаайы бэйэтин салгын сайдыыта куттамсах сула-
ныга кубулуйбута*.

в) немецкэй, эбэтэр „дынгнээх“,
социализм

Францияҕа буржуазия баһылыктааһынын батталыттан үөскээбит уонна ити баһылыктааһыны утары охсууу ли-
тературнай көстүүтүнэн буолааччы социалистической уонна
коммунистической литература Германияҕа, оно буржуазия
феодалнай абсолютизмы утары охсууутун субу аҕай саҕа-
лаан эрдэбинэ, аҕалылыбыта.

Немец философтара, философ аңардаахтара уонна уус-
тук лахсыырга умсугуйааччылары ити литератураны хамаҕа-
тык хабаан ылбыттара, ол гынан баран, ити айымньылары
Францияттан аҕалыны кытта тэҥнэ Германияҕа француз-
скай олох усулуобуйалара эмиэ аҕалылыбатахтарын эрэ
умуубуттара. Немецкэй усулуобуйаларга французскай лите-
ратура бэйэтин быһаччы практической суолтатын сүтэрбитэ
уонна аңардас литературнай сүүрөөн эрэ дьүһүнэ дьүһүн-
нэммитэ. Кини дынгнээх общество туһунан^{3*}, кини ис дын-
гин олоххо киллэрийи туһунан иллэҥнэ көннөрү саныы са-
тааһын курдук көстүөх тустаах буолбута. Онон, бастакы
французскай революция модьуйуулары XVIII үйэтээби не-
мецкэй философтарга үрдүттэн „практической өй-санаа“ мо-
дьуйууларын эрэ курдук ис хоһоонноохторо, оттон револю-
ционной французскай буржуазия волятын күөрэйиилэрэ ки-
нилэр көрөллөрүгэр ыраас воля, кайдах буолуохтаабын кур-
дук воля, дынгнээх киһилии воля сокуоннарын курдук суол-
талаах этилэр.

Немецкэй литератардар үлөлөрө бүтүннүүтэ сана француз-
скай идеялары бэйэлэрин эргэ философскай суобастарын
кытта эйэлэһиннэрэргэ, эбэтэр, өссө кырдыга, бэйэлэрин
философскай санааларынан көрүүлэригэр сөп түбэһиннэрэн
туран французскай идеялары өйдөөн ингэринэргэ, аңардас
оно эрэ буолбута.

* 1888 с. английскай таһаарыыга „бу туһаайы бэйэтин салгын
сайдыыта куттамсах суланыыга кубулуйбута“ диэн оннугар „тиһэбэр
тийэн, мөккүһүллүбэт исторической чакчылар бэйэни албыннаны
хамнык да уоскутар суоллара сүтэрэллэригэр тиэрдибиттэрин кэннэ,
социализм ити формата ындьыри суланыыга кубулуйбута“ диэн бэ-
чээттэммит. *Ред.*

^{3*} 1872 сыллаабы немецкэй таһаарылартан ыла таһаарыларга
„дынгнээх общество туһунан“ диэн тыл суох. *Ред.*

Ити өйдөөн иигэринии, атын омул тылын хайдах өйдөөн иигэрэллэрий да, ол курдук, тылбаас көмөтүнэн барбыта.

Былыргы сүрэхтэниитэ суох үйэлэр сағанаағы классическай айымнылар суруллубут манускриптарыгар монахтар католическай святойдар олохторун толоостук суруйаллара биллэр. Немецкэй литературалар тагараһыта суох французскай литератураны төттөрүтүк туппуттара. Французтуу суруллубутун оннугар кинилэр бэйэлэрин философскай лахсырдарын куталлара. Холобур, харчыга сыһаннаһыны критикалыр туһунан этэр французтуу суруллубутун оннугар кинилэр: „киһи ис дыгын туораты“ диэн, буржуазнай государстваны Французскай критикалааһын оннугар кинилэр: „Уопсай-Бүттүүн Абстрактнай баһылыктааһыны суох огоруу“ уо. д. а. диэн суруйаллара.

Французскай теориялары бэйэлэрин философскай лахсырдарынан уларытыны кинилэр „хайааһын философиятынан“, „дыгнээх социализмынан“, „социализм немецтии үөрэбинэн“, „социализмы философскай олохтоонунан“ уо. д. а. сүрэхтэбиттэрэ.

Французскай социалистическайды-коммунистическай литература ити курдук букатын кураанахтааммыта. Уонна кини немец илиитигэр биир кылаас атын кылааһы утары охсуһуутун көрдөрөрө уурайбытын быһытынан, немец „французскай көлтэгэйдээһиннээбэр“ үрдөөбит курдук, кини дыгнээх наадыһылар оннуларыгар—дыг кырдыкка наадыһыны көмүскүүр, оттон пролетариат тускутун көмүскүүр оннугар—киһи ис дыгын тускутун, үрдүттэн киһини, хайа да кылааска кирибэт уонна уопсайынан дыг кырдык тыыннаах буолбакка, философскай хой санаа халлаанын туманыгар сылдьар киһини көмүскүүр курдук санаммыта.

Бэйэтин сәниэтэ суох схоластическай холонуулары сүрдөөх күттүөннээбинэн уонна суолталааһынан аахпыт итиэннэ онтукатын айабын мугунан арбаабыт ити немецкэй социализм кыра-кыратык бэйэтин бытархайымсах ырааһын сүтэрэн испитэ.

Немецкэй, ордук прусскай буржуазия феодаллары уонна абсолютнай монархияны утары охсуһуута—биир тылынан эттөхтө, либеральной хамсааһын—улам күттүөннээх буолан испитэ.

Онон, „дыгнээх“ социализм политическай хамсааһынга социалистическай модьуйуулары утары туруорарыгар, либерализмы, представительнай государстваны, буржуазнай конкуренцияны бөчөөт буржуазнай көнгүлүн, буржуазнай быраа-

бы, буржуазнай көңүлү уонна тэҥнээһини үгэс буолбут кырыһынан кыраан унаарытарыгар итиэннэ народ маассаарын, — эһиги буржуазнай хамсааһынтан тугу даҕаны сүүйүөххүт суоҕа, хата барыгытын бары сүүттэриэххит, — диэн дойдохтууругар баварбыт түбэлтэтэ дьэ көстүбүтэ. Французскай критика солуута суох дорбоонунан буолбут немецкэй социализм французскай критика кини тыыннаах буолуутугар сөптөөх материалнай усулуобуйалардаах уонна онуоха сөптөөх политической конституциялаах аныгы буржуазнай обществаны, ол аата, Германияҕа кыайан ылар туһунан өссө сангардыы этиллэн эрэ турар, лоп курдук оннук усулуобуйалары баарынан ааварын кини сөптөөх кэмигэр умна охоро.

Аҕабыттар, оскуола учууталлара, лабыыр юнкердар уонна бүрүкүрээттэр арыалдьыттаах немецкэй абсолютнай правительстваларга немецкэй социализм суостаахтык өрө дьулуһан эрэр буржуазияны утары табыгастаах куттааһын буолан туһалыыра.

Сити правительствалар немецкэй рабочайдар восстаниеларын кымньыы уонна саа буулдьатын көмөтүнэн абалаахтык хам баттыылларыгар кини минньигэһирдиллибит эбилигинэн буолара.

„Дьингнээх“ социализм, онон, правительствалар илиилэригэр немецкэй буржуазияны утары саа-саадах буолар эбит буоллабына, кини ону тэнгинэн реакционнай тускулар, немецкэй мещанство* тускуларын быһаччы сирэйдээһининэн буолара. Германияҕа олох баар бэрээдэгин дьингнээх общественной төрдүнэн XVI үйэттэн утумнанан хаалбыт уонна онтон бөттөх куруутун ханнык эмэ атын форманан саҥа күөрэйэ турар бытархай буржуазия буолар.

Кинини илдэ хаалларыы диэн — ол аата, Германияҕа баар олох, бэрээдэгин илдэ хаалларыы буолар. Биир өттүнэн, капитал түмүллөрүн, иккис өттүнэн — революционнай пролетариат күөрэйэрин быһыытынан кини буржуазия промышленнай уонна политической баһылыктааһыныттан куттанан туран, бэйэтин чахчылаах өлүүтүн көтөһөр. Киниэхэ „дьингнээх“ социализм биир ытыынан икки куобаҕы өлөрөр курдук көстөрө. Дьэ ол иһин „дьингнээх“ социализм сыстыганнаах дьаҥ курдук тарҕанара.

---

* 1888 сыллааҕы английскай таһаарыыга „дьингнээх“ социализм туһунан салааҕа „немецкэй мещанство“, „немецкэй мещанин“ диэн тыл оннугар «немецкэй филистердэр», „немецкэй бытархай буржуазнай филистердэр“ диэн тыллар туттуллубуттар. *Ред.*

Өй ообуйдуу ситимиттэн өрүллүбүт, кыһыл тыл дыккы сибэккилэринэн симэммит, минньигэс ыммалыйыы харабын уутун инэрбит немец социалистара бэйэлэрин хас даҕаны ииммит-хаппыт „саас-үйэ тухары кырдыктарын“ ити мистическай сабыылара бу публика ортотугар кинилөр табаар-дара тарҕанытын улаатыннарар эрэ этэ.

Немецкэй социализм бэйэтэ буоллабына, бу мещанство үрдүк дейдохтоох представителитинэн буолар аналын улам ордук өйдүүр буолан испитэ.

Кини немецкэй нацияныг—көрдөрүүлээх нациянан, немецкэй мещанины—көрдөрүүлээх киһинэн ааҕарын иһитиннэрбитэ. Кини хас сидьинигэр, ону букатын атынга кубулутан кэбиһэр кистэлэн, үрдүк Социалистическай ис номоҕу уган биэрэрэ. Тиһэбэр тийэй халбагнаабакка кини коммунизм „көнтөрүк алдьатылаах“ туһаайыллытын утары илэ-бодө туруммута уонна бэйэм улуу ким да диэки буолбаппынан ханнык баҕарар кылаас охсуһуутунааҕар үрдүкпүн дэммитэ. Германияҕа социалистическай уонна коммунистическай айым-ныларынан аатыран тарҕаммыттан бэрт аҕыйабыттан уратыта барыта бу кирдээх, сидьин литератураҕа киирэр¹.

2) КОНСЕРВАТИВНАЙ, ӨБЭТЭР БУРЖУАЗНАЙ, СОЦИАЛИЗМ

Буржуазия биллэр сорҕото буржуазнай общество тыыннаах буолуутун бөбөгөтөөрү общественной кыыбаҕалары эмтиэн баҕарар.

Манна киирэллэр: экономистар, филантроптар, гуманность диэкилэр, үлөһит кылаастары абыраары айаҕаланааччылар, үтүө харалтаны тэрийээччилэр, кыыллары араҕаччылааччылар общественаларын членнэрэ, арыгыны испэттэр общества-ларын төрүттээччилэр, саамай араас өлбөх чаҕар реформаттардар. Ити буржуазнай социализм бөл бүтүн системалар буола оһоһуллара.

Холобурунан Прудон „Умнаһыт буолуу философиятын“ ылыабын.

Социалист-буржуалар, аныгы общество тыыннаах буолар сүрүн усулуобуйалара баар буолан баран, ол эрээри кини-

¹ 1848 с. революционной буурҕа бу сидьин тусхалы бүтүннүүтүн сотон барбыта уонна кинини тарҕатааччылары социализмынан үспү-күлээнииртэн кэһэппитэ. Бу тусхал кылаабынай представителитинэн уонна классическай бийһинэн Карл Грюн тойон буолар. (1890 с. немецкэй таһаарыга Энгельс хос быһаарыыта.)

лэртэн мүччүргэнэ суох үөскээн тахсар оксуһуулар уонна кутталлар суох буолуохтарын баҕараллар. Кинилэр аныгы обществаны, кинини революционнайдыр уонна үрэйэр сыдыааннарын быраҕан кэбиһэн баран, илдэ хаалларыахтарын баҕараллар. Кинилэр пролетариата суох буржуазия баар буолуон баҕарыахтар этэ. Буржуазия баһылыктыыр олобо киниэхэ, биллэн турар, ханнык да олохтордообор саамай чулуу олобунан көстөр. Буржуазнай социализм ити саата — тыһаах удумаҕалааһыны син балайда кэлим система онорон таһаарар. Бу системабын олоххо киллэр уонна санга Иерусалимга кири диэн пролетариаты ыгыран туран, кини, дынгигэр, пролетариат билигин баар обществага олоруохтаах, өл гынан баран бу обществаны кинини абааһы көрөр санаатын бырабыахтаах эрэ диэн модьуйар.

Бу социализм атын, мөлтөх соҕус системалаах, хата, ол онкугар ордук практической формата, рабочай кылааска ол дуу, бу дуу политической уларытан тутуу буолбакка, хата олох материальной усулуобуйаларын, экономической сыһыаннаһылары уларытыы эрэ эйиэхэ туһалаах буолуон сөп диэн дакаастаан туран, рабочай кылааһы ханнык баҕарар революционнай хамсааһыны туората көрөр буол диэн үөрэтэргэ дылуһара. Ол эрэри олох материальной усулуобуйаларын уларытар диэни бу социализм арай революционнай эрэ суолунан ситиллэр дыаланы — буржуазнай производственной сыһыаннаһылары эһэр курдук өйдөөбөт, хата производство ити сыһыаннаһылары үрүт кырсыгар онгоһулар, онон буоллаҕына, капитал уонна наймыланар үлэ икки ардыларынаабы сыһыаннаһыларыгар тугу да уларыппат, саамай бэрдэ буоллаҕына — буржуазияга, кини баһылыктааһынын ороскуоттарын сарбыйар итиэннэ кини государственной хаһайыстыбатын судургутутар эрэ административнай тупсарылар курдук өйдүүр.

Буржуазнай социализм, тыл судургу араатардыы сөрөөһүнэ буоллаҕына, оччоҕо эрэ кини бэйэтин саамай табыгастаах киэбин ылар.

Көңүл эргин! рабочай кылаас тускутугар; бэйэ промышленнаһын харыстыыр нолуок! рабочай кылаас тускутугар; соботохтуу хаайар түрмөлөр! рабочай кылаас тускутугар, — бу баар, буржуазнай социализм тиһэх, суос-соботох истин тыла.

Буржуазия социализма — рабочай кылаас тускутугар буржуалар буржуанан буолаллар диэн бигэргэтэригэр, лоп курдук өһөө буолар.

3) КРИТИЧЕСКЭЙ-УТОПИЧЕСКАЙ СОЦИАЛИЗМ УОННА КОММУНИЗМ

Биһиги манна бары аныгы улуу революцияларга пролетариат модьуйууларын эппит литература (Бабеф айымньыларын уо. д. а.) туһунан эппэппит.

Пролетариат бары бүттүүн өрүкүйүү сабана, феодальной обществаны сууллаары периодугар тус бэйэтин кылаассабай тускуларын быһаччы туругурдарга бастакы холонуулар пролетариат бэйэтэ сайда илигиттэн, кини босхолонуутун материальной усулуобуйалара, бу усулуобуйалар буржуазнай эпоха продуктатынан эрэ буолалларын быһыытынан, олоҥ ситэ сайда иликтэриттэн мүччүргэнэ суох хотторон иһэллэрэ. Пролетариат ити бастакы хамсааһыннарын кытта аргыстаһан испит революционной литература бэйэтин ис хоһоонунан хайаатар даһаны реакционной буолар. Кини бары бүттүүн аскетизмы уонна халы-мааргы дэхсилээһини олохтуохха диэн үөрэтэр.

Дьыһнээх социалистической уонна коммунистической системалар, Сен-Симон, Фурье, Оуэн уо.д.а. системалара, пролетариат уонна буржуазия икки ардыларыгар охсуууларын бастакы, сайда илик, үөһээ биһиги көрдөрбүт („Буржуазия уонна пролетариат“ диэни көр) периодпугар үөскүүллэр.

Бу системалары өйдөрүттэн айан таһарааччылар, кырдьык, кылаастар уун-утары турсуһууларын, ону тэҥинэн баһылыктыыр общество бэйэтин да иһигэр алдьатылаах күүстөр дьайыыларын көрөллөр. Ол гынан баран, кинилэр пролетариатка туһунан анал исторической айар суолтаны, киниэхэ туһааннаах ханнык да политической хамсааһыны көрбөттөр.

Кылаассабай атааннаһылар сайдыылара промышленность сайдыытын кытта сирттиһэн барарын быһыытынан, пролетариат босхолонуутун материальной усулуобуйаларын кинилэр субу кэмгэ өссө кыайан булбаттар. Кинилэр ити усулуобуйалары айаары социальной науканы, социальной сокуоннары көрдөөбүтүнэн бараллар.

Общественнай үлэ-хамнас оннун кинилэр сирэй бэйэлэрин айар үлэлэрэ-хамнастара ылыахтаах, босхолонуу исторической усулуобуйаларын оннун — хой санаа усулуобуйалара, пролетариат сыһыа иннин диэки кылаас буола төриллэн иһиитин оннун — обществаны кинилэр өйдөрүттэн онорон таһаарбыт рецептеринэн тэрийии ылыахтаах этэ. Аан дойду көлөр историята кинилэргэ бэйэлэрин общественной былааннарын тарбаты уонна практическойдык олоххо киллэри курдук көстөрө.

Кинилэр, кырдьык, бэйэлэрин бу былааннарынан, ордук кылаабынайынан, кимнээбэр да ордук эрөйдэнээчи кылаас

РУССКАЯ СОЦІАЛЬНО РЕВОЛЮЦІОННАЯ БІБЛІОТЕКА

Книга Третья

МАНИФЕСТЪ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТІИ

Карла Маркса и Фр. Энгельса

ПЕРЕВОДЪ СЪ НѢМЕЦКАГО ИЗДАНІЯ 1872.

СЪ ПРЕДСЛОВІЕМЪ АВТОРОВЪ

ЖЕНЕВА

Вольная Русская Типография.

1882

„Коммунистической партией Маніфестъ“ нууччалы:
тахсытын титульной лиинэ.

буоларым быһыытынан, рабочай кылааһы көмүскөһөллэрин билинэллэрэ. Пролетариаты кинилэр ити кимнээбэр да ордук эрөйдөнөөччи кылаас быһыытынан эрэ баар курдук көрөллөрө.

Ол эрээри кылаассабай охсуһуу сайда илик формата, ону тэнгинэн олоххо тус бэйэлэрин балаһыанньалара кинилэри ити кылаассабай атааннаһытаабаар быдан үрдүктүк турабыт диэн аабыналларыгар тириэрдэллэрэ. Кинилэр общество бары членнэрин, бэл саамай ордук усулуобуйаларга олорооччуларын балаһыанньаларын тупсарыахтарын бабараллар. Ол иһин кинилэр өтөр этиилэрин куруутун, обществага туох да араарыта суох бүтүннүүтүгөр, бэл ордук кичэйэн — баһылыктыыр кылааска, туһаайаллар. Баар буолуохха айылаах обществалартан саамай ордуктарын саамай ордук былаанынан кинини билинэргэ кинилэр системаларын өйдүөххэ эрэ наада үһү.

Кинилэр ол иһин ханнык да политической, ордук чуолаан революционнай үлэни-хамнаһы киэр бырабаллар; кинилэр бэйэлэрин сыалларын эйэ суолунан ситиэхтэрин бабараллар уонна бытархай, дьэ биллэн турар, табыллыбат боруобалааһын көмөтүнэн, холобур күүһүнэн санга общественной евангелияга суол солуу сатыыллар.

Кэнэбэски обществаны итинник хой санаанан ойуулаан суруйуу пролетариат өссө да бэрт кыра сайдыылаах туругар уонна ол иһин тус бэйэтин балаһыанньатын өссө да букатын хой санаанан өйдүүр эрдэбинээби бириэмэбэ үөскүүр; кини пролетариат обществаны бары бүтүүн уларытан тутарга бастакы битинэн-сэрэбинэн туолбут дьулуһуутуттан үөскүүр.

Ол эрээри, ити социалистической уонна коммунистической айымньыларга критическэй да сыдыааннар өмиэ бааллар. Ити айымньылар баар общество бары төрүттэрин барыларын мөрөйдүүлэр. Онон кинилэр рабочайдары сырдатарга сүрдээх сыаналаах матырыйаалы биэрбиттэрэ. Кэнэбэски общество туһунан кинилэр бигэргэтэр түмүктээһиннэрэ, холобур, куорат уонна дэриэбинэ икки ардыларынаабы уун-утары турсуһуулары эһии, кэргэни, чааһынай байыыны, наймыланар үлэни эһии, общество дэхси иллээх буолуутун иһитиннэри, государстваны производство судургу дьаһалтатыгар кубулуутуу, — ити балаһыанньалар бары оччотообуга саңардыы эрэ сайдан эрэр кылаассабай уун-утары турсуһууну саңардыы эрэ сайдан эрэр кинилэргэ ситэ биллэ илик утарсыылары туоратар наадатын сирэйдээн этэллэрэ. Ол иһин ити балаһыанньалар өссө букатын утопической хоһоонноохтор.

Критическэй-утопической социализм уонна коммунизм суолталара исторической сайдыыга төттөрү сыһыаннаһан турар.

Кылаастар охсуһуулары төһө холобурдаахтык сайдан уонна улам ордук чопчу формаланан иһэрий да, кинитээбэр үрдээн тахсарга ити хой санаанан дьулуһуу, киниэхэ ити сөбүлээбэт хой санаанан сыһыаннаһы соччонон ханнык да практической хоһоонун уонна теоретической кырдыгыгын сүтэрэр. Олиһин, ити системалары төрүттээччилэр үгүс өттүгэр революционнай да эбит буоллахтарына — кинилэр, учениктара куруутун реакционной секталары онортуулар. Кинилэр, пролетариат көнники исторической сайдытыгын кытта аахсыбакка эрэ, бэйэлэрин учууталларын өргө өйдөрүн-санааларын ыксары туппутунан сылдьааллар. Кинилэр ол иһин кылаассабай охсуһууну салгыы өмиэ сыппата уонна утарсыылары эйэлэһиннэрэ сатыылар. Кинилэр өссө даһаны бэйэлэрин общественной утопияларын олоххо киллэрэргэ холонон көрүөхтэрин, тус-туспа фаланстердары төрийэргэ, бэйэлэрин дойдуларын иһигэр колониялары [„Home-colonies“] олохтуурга, кыра Икарианы¹, — сиөпкэ батар саҥа Иерусалимы — тутарга баһара саныылар, уонна кинилэр бары ити салгын дыбарыастарын тутарылар буржуазнай сүрөхтөр уонна харчылаах мөһөөччүктөр аһыныларыгар хайыһарга тийиһэллэр. Кинилэр үөһө суруллубут реакционной эбэтэр консервативнай социалистар категорияларыгар сыһа түһэн иһэллэр уонна олортон, ордук тиһигин быспакка бытархайымсахтарынан, бэйэлэрин социальной наукаларын дьикти дьайыыларын фанатическойды итэбэйиһэллэринэн, онон эрэ атыннаахтар.

Кинилэр дьэ ити иһин рабочайдар ханнык баһарар политической хамсааһыннарыгар, кырыктаахтык утары тураллар, бу хамсааһыннар, кинилэр санааларыгар, харабы саба баанан туран саҥа евангелеяны итэбэйиһэттэн эрэ күөрэйиһэллэр.

Англияҥа оуэнистар — чартистары утары тураллар, фурьестар Францияҥа — реформистары* утары тураллар.

1) Фаланстердар диэн Фурье бырайыактаабыт социалистической колониялара; ааттаналлара, Икария диэн Кабэ бэйэтин утопической дойдутун, онтон кэнники Америкаҥа бэйэтин коммунистической колониятын ааттаабыта. (1888 сыллааҥы английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

Home-colonies (дойду иһинээҥи колониялар) диэн Оуэн бэйэтин көрдөрүүлээх коммунистической обществаларын ааттыыра. Фаланстердар диэн Фурье бырайыактаабыт общественной дыбарыастара ааттаналлара. Икария диэн утопической санаа дойдута ааттанара, кини коммунистической учреждениеларын Кабэ суруйбута. (1890 сыллаахха немецкэй таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)

* „La Reforme“ [„Реформа“] диэн „социалистической-демократической“ партия хаһыатын диэки буолааччылар тустарынан этиллэр. Ред.

КОММУНИСТАР АРААС ОППОЗИЦИОННАЙ ПАРТИЯЛАРГА СЫҢАННАҢЫЛАРА

Иккис салааба этиллибит кэннэ коммунистар хайы үйэбэ тэриллибит рабочай партияларга сыһаннаһыллара, ол аата, Англияба чартистарга уонна Хотугу Америкаба аграрнай реформа диэки буолааччыларга сыһаннаһыллара өйдөнүллэр.

Кинилэр рабочай кылаас бэрт чугастаабы сыалларын уонна тускуларын ситиһэр иһин охсуһаллар, ол эрээри кинилэр бүгүнгү хамсааһынна ити тэгинэн хамсааһын кэнэбэскигин эмиз көмүскүүллэр. Францияба консервативнай уонна радикальнай буржуазияны утары охсуһууга коммунистар социалистической-демократической партияба кытталлар¹, ол да үрдүнэн революционнай традициялартан тахсар тылларга уонна иллюзияларга критическэйдик сыһаннаһар бырааптан аккаастамматтар.

---

¹ Бу партия парламенна Ледрю-Ролленинан, литератураба — Луи Бланынан, күннэтэ тахсар бэчээккэ — „La Reforme“ [„Реформа“] диэн хаһыатынан сирэйдэнэрэ. Социалистической-демократической диэн аат — демократической эбэтэр республиканской партия ити сорбото, син биир ити ааты онорбут автардар курдук, ханныгын да иһин социалистической дьүһүн кырааскалаабын көрдөрөрө. *(1888 сыллаабы английской таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)*

Францияба бэйэтин социалистической-демократическойынан ааттаммыт партия политической олоххо Ледрю-Ролленинан, литератураба — Луи Бланынан сирэйдэнэрэ; онон кини аныгы социал-демократияттан сир халлаантан атынын саба атын этэ. *(1890 сыллаабы немецкэй тылынан таһаарыыга Энгельс хос быһаарыыта.)*

Швейцарияға кинилэр, бу партия утарсыылаах сьдьяаннар-тан соробо французтуу стиллээх демократической социалист-тартан, соробо радикальной буржуалартан холбонон оҥоһу-лубутун харахтан араарбакка өйдөөн тураннар, радикаллары өйүүллэр.

Поляктар ортолоругар коммунистар национальной босхоло-нуу усулуобуйатынан аграрнай революцияны туруорар партия-ны, 1846 сыллаахха Краковтаабы восстаниены тэрийбит партияны өйүүллэр.

Германияға буржуазия революционнайдык турунарын бы-һытынан, коммунистической партия кинини кытта биргэ абсолютнай монархияны, сире феодальной бас билинни уонна реакционной мещанстваны утары охсуһар.

Ол эрээри буржуазия баһылыктааһына аҕалыах тустаах общественной уонна политической усулуобуйаларын немец ра-бочайдара буржуазияны бэйэтин утары саа-саадах быһыты-нан сонно тута туһана охсоллорун наадатыгар, Германияға реакционной кылаастар сууларыллалларын аҕай кытта бур-жуазияны бэйэтин утары охсуһуу наадатыгар, кини буржуазия уонна пролетариат өстөөхтүү уун-утары турсуһууларын билэр хайа сатанарынан дьэҥкэ өйү-санааны рабочайдар ортолору-гар мүнүүтэбэ да тохтообокко олохтуу сылдьар.

Германия буржуазнай революция адьас иннигэр турарын быһытынан, кини ити перевороту европейскай цивилизация уопсайынан балайда ордук прогрессивнай усулуобуйаларыгар, Англияға XVII үйэтээбэр уонна Францияға XVIII үйэтээбэр быдан ордук сайдыылаах пролетариат баарына оҥоруохтаа-бын быһытынан коммунистар бэйэлэрин кылаабынай кыһам-ныларынан Германияға туһаайаллар. Немецкэй буржуазнай революция, онон буоллабына, пролетарскай революция бы-һаччы бэриэччитинэн эрэ буолар кыахтаах.

Биир тылынан эттэххэ, коммунистар баар общественной уонна политической тутулу утары туһаайылыбыт ханнык баҕарар революционнай хамсааһыны сир ахсын өйүүллэр.

Кинилэр бары бу хамсааһыннарға бастакы миэстэбэ, хамсаа-һын сүрүн боппуруоһун быһытынан, кини, төһө-хачча улахан сайдыылаах формалаабыттан тутулуга суох, бас билии туһу-нан боппуруоһу туруораллар.

Тиһэбэр, коммунистар бары дойдулар демократическай партиялара холбоһууларын уонна сөбүлөһиилэрин сир ахсын ситиһэргэ туруналлар.

Коммунистар бэйэ өйүн-санаатын уонна дьулуһууларын кистири киһи сиргэнэр дьыалатынан ааҕаллар. Кинилэр би-

ниги сыалларбыт баар общественной тутулу бүтүннүүтүн күүс өттүнэн сууларыы суолунан эрэ ситиллэр кыахтаахтар диэн аһаҕастык этэллэр. Баһылыктыыр кылаастар Коммунистической Революцияттан куттанан уңуохтара босхо бардын. Пролетарийдар киниэхэ бэйэлэрин сыаптарыттан ураты сүтэрэллэрэ туох да суох. Оттон кинилэр бүтүн аан дойдуну булан ылыахтара.

БАРЫ ДОЙДУЛАР ПРОЛЕТАРИЙДАРА, ХОЛБОҕУҢ!

ИНИНЭЭБИТЭ

	Стр.
<i>БСК(б)П КК-бы Маркс—Энгельс—Ленин институтуттан . . .</i>	5
1872 сыллаабы немецтин таһаарыга инники тыл	6
1882 сыллаабы нууччалы таһаарыга инники тыл	8
1883 сыллаабы немецтин таһаарыга инники тыл	14
1888 сыллаабы Английской таһаарыга инники тыл	15
1890 сыллаабы немецтин таһаарыга инники тыл	21
1892 сыллаабы Польской таһаарыга инники тыл	27
1893 сыллаабы Итальянской таһаарыга инники тыл	28

КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИЯ МАНИФЕСТА

I. БУРЖУАЛАР УОННА ПРОЛЕТАРИЙДАР	34
II. ПРОЛЕТАРИЙДАР УОННА КОММУНИСТАР	52
III. СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ УОННА КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРА	65
1) Реакционной социализм	65
а) Феодалной социализм	65
б) Бытархай-буржуазной социализм	67
в) Немецкэй, эбэтэр „дыингээт“ социализм	69
2) Консервативной, эбэтэр буржуазной, социализм	72
3) Критическэй-утопической социализм уонна коммунизм	74
IV. КОММУНИСТАР АРААС ОППОЗИЦИОННОЙ ПАРТИЯЛАРГА СЫҔЫАН-НАҔЫЫЛАРА	79

И Л Л Ю С Т Р А Ц И Я Л А Р

К. Маркс портрета (Н. Аввакумов худ. үлэтэ)	3—4
Ф. Энгельс портрета (Н. Аввакумов худ. үлэтэ)	3—4
„Коммунистической партия манифестын“ 1882 сыллаабы нууччалыы тахсытыгар Маркс уонна Энгельс инники тылларын рукопиһа	9
„Коммунистической партия манифестын“ 1848 сыллаабы тахсытын обложката	37
„Коммунистической партия манифестын“ страницатын харата	57
„Коммунистической партия манифестын“ 1882 сыллаабы нууччалыы тахсытыг титульной лиинэ	75-76

Переводчик *А. Е. Мординов*
Редактор перевода *С. И. Неустров*
Тираж 4000
Подписано к печати 8-III-48 г.
МЛ 00061 объем 5,25 п. л.
Заказ № 08

*

Якутская Государственная Типография
Якутск, Ярославского, 38.

СЫАНАТА 1 СОЛК. 50 ХАРЧЫ.
ЦЕНА РУБ. КОП.

К. МАРКС и Ф. ЭНГЕЛЬС

МАНИФЕСТ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ

Перевод А. Е. Мординова

На якутском языке

ГОСИЗДАТ ЯАССР
ЯКУТСК 1948